

**Załącznik 1 do Uchwały Nr XLI/342/2014
Rady Gminy Sorkwity
z dnia 17 października 2014 r.**

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY SORKWITY
NA LATA 2014-2017**

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	4
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	15
5. RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SORKWITY Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWODZTWA I POWIATU	20
6. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
(RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SORKWITY Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY)	26
7. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY SORKWITY	33
8. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY SORKWITY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ ...	68
9. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SORKWITY	70
10. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	73
11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI	75
12. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	105

Celem opracowania **Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sorkwity na Lata 2014 – 2017** jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego występującego w jej granicach administracyjnych, zgodnie z przepisami ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Program został opracowany zgodnie z wytycznymi Poradnika Metodycznego – Gminny Program Zabytków, przygotowany przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie.

Istotnym zagadnieniem uzasadniającym powstanie programu jest zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu, jak również jego promocja wśród mieszkańców oraz turystów. Funkcję tę można realizować między innymi poprzez edukację, poczynając od poziomu podstawowego oraz pobudzanie rozwoju turystyki. Działanie te mogą przyczynić się do przyspieszenia rozwoju społeczno – gospodarczego gminy. Nieodzownym elementem tego typu działań jest budzenie w społeczeństwie świadomości istnienia zabytków i potrzeby ich rewitalizacji, jak również zwrócenie uwagi na istniejącą wspólnotę kulturową. Aby to osiągnąć należy pobudzić świadomość właścicieli, użytkowników i jednostki samorządu terytorialnego, skłonić te grupy do współdziałania, wzbudzić ich odpowiedzialność za właściwy stan zachowania obiektów historycznych oraz aktywny udział w zakresie opieki nad zabytkami.

Niniejszy Program jest pierwszym dokumentem tego rodzaju opracowanym dla Gminy Sorkwity. Postanowiono, że w programowanym okresie, tj. w latach 2014-2017 działania podejmowane w jego ramach, będą dotyczyły przede wszystkim działań określanych jako „miękkie”, tj. działań o charakterze nieinwestycyjnym. Celem ich jest przede wszystkim promocja gminy i jej dziedzictwa kulturowego, jak również edukacja dotycząca opieki nad zabytkami połączona z wydarzeniami o charakterze historycznym. Mają one stanowić podstawę do działań podejmowanych w kolejnych okresach programowych, gdy świadomość w zakresie ochrony zabytków będzie większa.

2.

PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną obowiązku wykonania **Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sorkwity na Lata 2014 – 2017** jest *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.* (Dz. U. Nr 162 poz.1568 z późn. zm):

Art. 87. 1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

6. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Obiekty zabytkowe – zabytki nieruchome i ruchome, podlegają na terytorium Polski ochronie prawnej na mocy wielu aktów prawnych:

3.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku

Obiekty zabytkowe są objęte ochroną prawną określoną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela:

Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 6. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Art. 86. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

3.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami). Dla niniejszego *Programu...* zasadne jest przywołanie poniższych artykułów tej ustawy:

Art. 3. Użyte w ustawie określenia oznaczają:

1. zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
2. zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;

3. zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
4. zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
5. instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
6. prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
7. prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
8. roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
9. badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
10. badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
11. badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
12. historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
13. historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
14. krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;

15. otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 6.1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85 z późniejszymi zmianami),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 16.1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Art. 17.1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
 - 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
 - 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
4. składowania lub magazynowania odpadów.

2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późniejszymi zmianami).

Art. 18.

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19.

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia

tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20. Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 21. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1/ zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2/ inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3/ inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

Art. 89. Organami ochrony zabytków są:

1. minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2. wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Szczególnie ważną rolę *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* przypisuje właścicielowi lub posiadaczowi obiektu zabytkowego. Należy podkreślić, że dysponowanie zabytkiem powoduje – z jednej strony – obowiązki ciążące na właścicielu/użytkowniku, z drugiej jednak strony przysługują mu liczne prawa.

Art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;

- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 25.

1. Zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza: 1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku; 2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie; 3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.

2. W celu spełnienia wymagań, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany nieodpłatnie udostępnić do wglądu właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego posiadaną przez siebie dokumentację tego zabytku oraz umożliwić dokonywanie niezbędnych odpisów z tej dokumentacji.

Art. 26.

1. W umowie sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określaniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do decyzji o oddaniu w trwałe zarząd zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru.

Art. 27. Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

We wniosku należy wskazać zakres planowanych prac, ze wskazaniem zaplanowanych do zastosowania materiałów budowlanych i rozwiązań technicznych.

Art. 28.

Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w Art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji

zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o: 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia; 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia; 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany; 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

3.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.)

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów.

W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) zostały określone zadania własne gminy:

Art. 7.1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9/ kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.4. Inne akty prawne

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się także w innych obowiązujących ustawach, przede wszystkim:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.),

- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623),

Art. 20, ust. 2:

W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji.

Art. 39

1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
2. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.
3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
4. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2001 Nr 13, poz. 123 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Art. 84 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* nakłada na Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego obowiązek sporządzenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*. Celem krajowego programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W krajowym programie powinny zostać określone cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji. Zadaniem głównym polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie w najbliższej przyszłości mechanizmów, które dostosowałyby tę sferę do warunków gospodarki rynkowej. Planowane działania dotyczą sfery legislacyjnej, zmian organizacyjnych obejmujących konieczne rozszerzenie zakresu działań instytucji odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz zmian w strategii i organizacji ochrony dóbr kultury.

Założenia do Programu krajowego określiły cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Celem programu krajowego jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. W założeniach program ma również uporządkowanie działań w sferze ochrony zabytków poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

1. zasady *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić),
2. zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
3. zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
4. zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
5. zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
6. zasady odwracalności metod i materiałów,
7. zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą postępowania konserwatorów – pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

Założenia do Programu krajowego określiły priorytety:

A/ w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:

1. Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
2. Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
3. Pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych.
4. Objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki.
5. Pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
6. Ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami.
7. Ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach. Doskonalenie i rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami.
8. Udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.

B/ w zakresie działań o charakterze systemowym:

1. Powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa. Realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące i dobra kultury i natury (World Cultural Heritage).
2. Przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce. Wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania.

C/ w zakresie systemu finansowania:

Stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

D/ w zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:

1. Tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji. Stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac, przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych.
2. Gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa.
3. Wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego. Wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

E/ w zakresie kształcenia i edukacji:

1. Utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony. Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.
2. Kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.
3. Upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej. Tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.

F/ w zakresie współpracy międzynarodowej:

1. Wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.
2. Oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości. Troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Do czasu zakończenia prac nad Programem Opieki nad Zabytkami Gminy Sorkwity nie ukończono prac nad programem krajowym, stąd możliwe było uwzględnienie w niniejszym programie jedynie wyżej omówionych tez do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami¹.

¹ Tezy dostępne na stronach Narodowego Instytutu Dziedzictwa <http://www.nid.home.pl/pliki/tezy.pdf>. Rada Ministrów przyjęła w dniu 23.06.2014 r. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na Lata 2014-2017, jednak do dnia przygotowania niniejszego programu, dokument ten nie wszedł w życie.

4.2. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2013)”.

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013 jest elementem opracowanej w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. W 2005 roku MKiDN przygotowało uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020. Narodowy Program Kultury określa politykę rządu wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego do 2013 r. Celem strategicznym programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych. Zawiera ona również ogólne wytyczne do konstruowania programu gminnego

Przyjęte zostały następujące priorytety:

1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Działania realizowane w ramach tego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury “Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Program ten jest zgodny z Narodowym Planem Rozwoju (Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju, Dz.U. Nr 116, poz. 1206 z późn. zm.) oraz z założeniami do Krajowego Programu Ochrony Zabytków. Podstawą do sformułowania Narodowego Programu Kultury “Ochrona Zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Narodowy Program Kultury “Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” miał określony plan działania na lata 2004-2006.

Wytyczone zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

a. przygotowanie skutecznego systemu prawnego finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;

- b. podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
- c. poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- d. ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.
- e. intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

W dniu 6 września 2005 r. przyjęty został przez Radę Ministrów "Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego", który jest uzupełnieniem powyżej omówionych dokumentów rządowych.

5. RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SORKWITY Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

5.1. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na Lata 2012-2015

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na Lata 2012-2015 został przyjęty uchwałą nr XIII/240/11 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 grudnia 2011 r.

Ideą opracowania Programu Opieki nad Zabytkami dla województwa warmińsko-mazurskiego było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej.

W celu realizacji idei opracowania, w/w Program ustalił podstawowe zakresy podejmowanych działań, zmierzających do ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego województwa:

1. Zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez:
 - a/ realizację powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące dobra kultury i natury;
 - b/ powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną (ochrony przyrody), architektoniczną i przestrzenną, celną oraz polityką bezpieczeństwa;
 - c/ włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania województwa;
 - d/ uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków (w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego) łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej w planach rozwoju województwa;
 - e/ uwzględnianie – w planach zagospodarowania przestrzennego – ochrony środowiska naturalnego powiązanego przestrzennie z założeniami urbanistycznymi i ruralistycznymi oraz zespołami architektonicznymi;
 - f/ opracowywanie gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami jako ważnego instrumentu kształtowania lokalnych strategii rozwoju;
 - g/ wykorzystywanie nowej formy ochrony zabytków, jaką stanowi park kulturowy;
2. Opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów charakterystycznych dla województwa warmińsko-mazurskiego:

- a/ Wspieranie polityki konserwatorskiej dotyczącej m.in.: postępowania zgodnie z obowiązującymi standardami i zasadami konserwatorskimi, wykonywania kompleksowych dokumentacji obiektów zabytkowych poddawanych pracom konserwatorskim bądź rewaloryzacyjnym;
- b/ Inicjowanie, wspieranie i popularyzacja działań zmierzających do wyszukania nowych właścicieli lub dzierżawców dla obiektów zabytkowych wymagających zagospodarowania;
- c/ Dofinansowywanie wybranych prac badawczych i dokumentacyjnych związanych z najważniejszymi obiektami zabytkowymi – wprowadzenie systemu wojewódzkich grantów badawczych;
- d/ Dofinansowywanie prac konserwatorskich przy zabytkach, zgodnie z priorytetami określonymi w Programie;
- e/ Wdrożenie i realizacja programów opieki nad zabytkami o szczególnym znaczeniu dla tożsamości kulturowej województwa, tj. Program ochrony gotyckiej architektury ceglanej, Program ochrony i odnowy centrów historycznych miast oraz zespołów urbanistycznych powstałych w XIX i XX w., Program ochrony dziedzictwa wiejskiego, Program ochrony i odnowy architektury użyteczności publicznej, Program ochrony architektury przemysłowej i zabytków techniki, Program ochrony zabytkowych zespołów dworsko-parkowych, Program ochrony alei przydrożnych, Program ochrony sanktuariów pielgrzymkowych, Program ochrony architektury sakralnej XIX i XX wieku, Program ochrony kapliczek i krzyży przydrożnych.

3. Opieka nad zabytkami ruchomymi poprzez:

- a/ dokumentację;
- b/ konserwację;
- c/ działania promocyjne

4. Opieka nad zasobami muzeów

5. Program ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego województwa warmińsko-mazurskiego

W Programie uznano obszar województwa warmińsko-mazurskiego za region o wyjątkowych walorach archeologicznego dziedzictwa kulturowego. Decydują o tym przede wszystkim:

- stosunkowo duża liczba znanych stanowisk, w tym dobrze zachowanych i mających wyjątkowe znaczenie dla archeologii europejskiej. Przykładem może być sieć osad nawodnych kultury kurhanów zachodniobałtyjskich bądź też kompleksy grodzisk, kurhanów, itp.;
- charakter wielu z nich, ujawniający interesujące związki z terenami ościennymi, w tym szczególnie od wschodu i zachodu regionu;

- walory stosunkowo nieprzekształconego jeszcze środowiska naturalnego, z którym współgra archeologiczny krajobraz kulturowy (np. grodziska i kurhany, a także niektóre charakterystycznie posadowione stanowiska płaskie).

Strategia ochrony archeologicznych zasobów regionu powinna się skupić na następujących zadaniach:

- a/ współpracę ze środowiskiem tzw. „wykrywaczy” zmierzająca do pełnej kontroli ich działalności, a także dającą możliwości wykorzystania ich umiejętności w działaniach zmierzających do pełniejszego rozpoznania zasobów archeologicznych i zapobieganie działalności przestępczej polegającej głównie na nielegalnym handlu zabytkami archeologicznymi;
- b/ szerszą niż dotychczas edukację i popularyzację w zakresie potrzeby ochrony dziedzictwa archeologicznego poprzez organizację plenerowych festynów i pokazów, szlaków turystycznych, ścieżek edukacyjnych itp.;
- c/ wspieranie rewitalizacji zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- d/ wspieranie działań zmierzających do podejmowania prac konserwatorskich przy archeologicznych zabytkach ruchomych wpisanych do rejestru zabytków;
- e/ powołanie Muzeum Archeologicznego – nowoczesnej placówki o randze wojewódzkiej o odpowiednim zapleczu magazynowym, której zadaniem byłoby m.in. systematyczne gromadzenie i eksponowanie pozyskiwanych w trakcie badań materiałów zabytkowych, a także ich konserwację i digitalizację.
- f/ utworzenie parków kulturowych, działających w oparciu o zabytki archeologiczne.

6. Ochrona dziedzictwa niematerialnego.

7. Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego – rozwój turystyki, działania edukacyjne, promocyjne.

- a/ utworzenie portalu internetowego, aktualizowanego na bieżąco, o wielowątkowym profilu informacyjnym na temat dziedzictwa kulturowego regionu;
- b/ stworzenie wojewódzkiego jednolitego systemu regionalnej popularyzacji i promocji zagadnień z zakresu ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, skierowanego do jednostek samorządu terytorialnego, szkół, organizacji pozarządowych itp.
- c/ działania wspierające wykorzystywanie obiektów zabytkowych (zwłaszcza nieużytkowanych) dla potrzeb rozwoju infrastruktury turystycznej;
- d/ realizacja programu ogólnospołecznej edukacji kulturowej; właściwa edukacja dzieci i młodzieży nastawiona na poznanie wartości tzw. „małych ojczyzn” i wskazanie potrzeby ochrony krajobrazu kulturowego jako swoistego wyróżnika i świadectwa tożsamości regionalnej;

- e/ wydawanie i dofinansowywanie wydawnictw poświęconych zabytkom Warmii i Mazur;
- f/ promowanie i wspieranie przywracania lub utrzymywania w obiektach pierwotnych, historycznych funkcji;
- g/ współdziałanie w organizacji i współfinansowanie imprez kulturalnych, zwłaszcza o znaczeniu ponadlokalnym, promujących dziedzictwo kulturowe;
- f/ działania związane z funkcjonowaniem szlaków edukacyjno-turystycznych po zasobach dziedzictwa kulturowego;
- g/ organizacja i rozszerzenie formuły Europejskich Dni Dziedzictwa.

5.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sorkwity zgodny jest z wyznaczonymi w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko-Mazurskiego (uchwała nr XXXIII/505/02 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 12 lutego 2002 r.) celami polityki przestrzennej, zasadami ich realizacji oraz przyjętymi w planie kierunkami działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

W sferze kulturowej obejmującej system ochrony dziedzictwa kulturowego przyjęto zasady kompleksowości działań ochronnych i rewaloryzacyjnych, łączenia ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego oraz promowania regionalnych walorów dziedzictwa kulturowego.

Podstawowe cele polityki przestrzennej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, zapisane w planie zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego dotyczą:

- ochrony dziedzictwa kulturowego i historycznego jako filaru turystyki;
- otoczenia szczególną troską obiektów zabytkowych o randze krajowej i międzynarodowej a także obiektów o mniejszej randze lecz decydujących o odrębności regionalnej;
- przywrócenia zespołom staromiejskim ich historycznego charakteru (rewaloryzacja);
- zachowania historycznej zabudowy wiejskiej z układem drożnym oraz zabytkowych układów pałacowych, dworskich i parkowych;
- respektowanie w zagospodarowaniu przestrzennym bezkonfliktowego wkomponowania zabudowy w przestrzeń historyczną.

Rozwiązanie problemów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego będzie obejmowało przede wszystkim:

- działania ochronne i zabezpieczające, a także określenie zasobów i ich wartości;
- opracowanie strategii działań zmierzających do skutecznej i ciągłej ochrony, prawidłowego ich zagospodarowania i wypromowania;

- usystematyzowanie istniejących opracowań dotyczących krajobrazu kulturowego na fragmentach byłych województw włączonych w granice nowego regionu, dokonanie ich oceny według jednolitych kryteriów oraz uzupełnienie braków;
- przystosowanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji (np. turystyka).

5.3. Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do 2020 roku

Założenia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sorkwity odwołują się do ogólnych treści przyjętych w Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do 2020 roku (uchwalonej przez Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego uchwałą nr XXXIV/474/05 z dnia 31 sierpnia 2005 r.). W/w dokument nie zajmuje się w stopniu szczegółowym zagadnieniami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami. Zakłada jednak rozwój, konserwację, rewaloryzację i zagospodarowanie dóbr kultury jako czynnik powiązany z rozwojem produktów turystycznych, zwłaszcza urozmaiceniem oferty w zakresie turystyki kulturowej. Wskazuje także na potrzebę włączenia obiektów zabytkowych do procesu integracji województwa i budowania tożsamości regionalnej poprzez rozszerzenie w programach nauczania historii regionu zagadnień z zakresu dziedzictwa kulturowego.

5.4. Program Rozwoju Lokalnego Powiatu Mrągowskiego

Program Rozwoju Lokalnego Powiatu Mrągowskiego, przyjęty w 2005 roku nie zajmuje się problematyką dziedzictwa kulturowego. Autorzy opracowania podkreślają jedynie – w części dotyczącej potencjału turystycznego – iż zabytki powiatu stanowią jeden z walorów przyciągających turystów oraz świadczą o zróżnicowanej historii regionu.

5.5. Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Mrągowskiego na lata 2007 – 2020.

Podobnie jak omówiony wyżej Program Rozwoju Lokalnego, także Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Mrągowskiego nie zajmuje się zagadnieniami związanymi z ochroną i wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego. Autorzy omawianego opracowania wymieniają jedynie „ciekawe zabytki architektoniczno-kulturowe i historyczne regionu” jako jeden z walorów turystycznych obszaru powiatu mrągowskiego.

5.6. Wieloletni Plan Inwestycyjny Powiatu Mrągowskiego na Lata 2008-2013.

Wieloletni Plan Inwestycyjny Powiatu Mrągowskiego jest w zasadzie tym samym dokumentem co omówiona wyżej Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Mrągowskiego.

Ze względu na fakt, iż w dokumentach wykonanych na poziomie powiatu brak jakichkolwiek założeń dotyczących ochrony zabytków, odniesienie się do nich w trakcie przygotowywania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sorkwity było niemożliwe.

6.

UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO (RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SORKWITY Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY)

6.1. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Sorkwity

Omawiany dokument zwraca uwagę na wybrane obiekty zabytkowe jako elementy podnoszące walory turystyczne Gminy Sorkwity. Niestety, żaden z przyjętych w planie priorytetów nie dotyczy podejmowania działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

6.2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sorkwity

Podstawowym dokumentem planistycznym określającym perspektywiczne kierunki i uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego jest Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sorkwity z roku 2005 – przyjęte Uchwałą Nr XV/158/2005 Rady Gminy Sorkwity z dnia 16 czerwca 2005 r.

W/w opracowanie zakłada w stosunku do wszystkich obiektów zabytkowych następujące kierunki działań:

- a/ zamieszczania w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i decyzjach o warunkach zabudowy i zagospodarowania odpowiednich zaleceń co do zasad i metod ochrony zabytków i obiektów o wartościach kulturowych,
- b/ ścisłej współpracy władz gminy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków,
- c/ kontroli stanu technicznego obiektów zabytkowych oraz udzielania pomocy ich właścicielom, z udziałem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w celu należytego utrzymania obiektów,
- d/ zapewnienia właściwego użytkowania obiektów zagrożonych,
- e/ w szczególnych przypadkach pozyskiwania obiektów zagrożonych przez gminę i wtórnego ich zbycia, nabywcom gwarantującym właściwe ich utrzymanie lub zagospodarowanie.

Realizacja w/w kierunków wymagać będzie:

- a/ ustanowienia stref ochrony konserwatorskiej:
 - strefy A - pełnej ochrony konserwatorskiej (rezerwatowej), która obejmuje treści historyczne i formy zabytkowe dwóch zespołów dworskich - Sorkwity i Pustniki,

- strefy B - częściowej ochrony, obejmującej przede wszystkim formy oraz w możliwym zakresie także treści, substancji i funkcji, przewidziano m.in. dla wsi Burszewo, Warpuny, Zyndaki, Pustniki, łącznie 21 jednostek o tym rodzaju ochrony,
 - strefy K - ochrony krajobrazowej, obejmującej znaczną część gminy - łącznie 60 jednostek architektoniczno-krajobrazowych.
- b/ ochrony obiektów i zespołów zabytkowych prawnie chronionych i ich otoczenia przed zmianami mogącymi spowodować degradację ich wartości historycznych, estetycznych i architektonicznych,
- c/ porządkowania i rehabilitacji istniejących założeń parkowych i cmentarzy,
- d/ dopuszczania do modernizacji istniejącej zabudowy oraz lokalizacji nowej zabudowy pod warunkiem uwzględnienia tradycyjnych form zabudowy i zasad kompozycji układu przestrzennego,
- e/ wzbogacania funkcji usługowych obszaru, a w szczególności usług turystycznych, przy jednoczesnym ograniczeniu rozwoju usług wymagających dużych kubatur i pod warunkiem uwzględnienia formy tradycyjnej zabudowy i zasad kompozycji układu przestrzennego,
- f/ wykluczenia rozwoju działalności gospodarczej (wytwórczości i usług) wymagających przekształceń istniejącego układu przestrzennego.

Ochrona stanowisk archeologicznych

Przyjmuje się następujące kierunki w zakresie występujących stanowisk archeologicznych:

- a/ jakiegokolwiek prace ziemne w obrębie stanowisk archeologicznych należy poprzedzić ratowniczymi pracami wykopaliskowymi, a prace w najbliższej okolicy nadzorem archeologicznym,
- b/ prace w obrębie stanowisk umieszczonych w spisie zasobu należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym,
- c/ prace na wszystkich obiektach wymagają zgody Wojewódzkiego Konserwatora,
- d/ wszystkie wykopy ziemne w strefie brzegowej jezior i cieków wodnych na terenie gminy wymagają nadzoru archeologicznego.

W celu zachowania istniejących wartości krajobrazu kulturowego na całym obszarze gminy, przy wznoszeniu nowych obiektów budowlanych należy stosować formy architektury tradycyjnej zharmonizowane z zabudową istniejącą i otaczającym krajobrazem. Wyklucza się, poza wsią Sorkwity, wznoszenie piętrowych budynków mieszkalnych i stosowanie płaskich dachów. Zmiany w strukturze własności gruntów, powinny w miarę możliwości uwzględniać dawną strukturę władania, co pozwoliłoby przywracać tradycyjny charakter kulturowy przestrzeni.

6.3. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Na terenie gminy Sorkwity obowiązują następujące opracowania planistyczne sporządzone w trybie przepisów ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym:

1. **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów rekreacyjnych budownictwa letniskowego „Borowo I”** – dotyczy działek oznaczonych numerami 51/9 i 51/3 uchwalony Uchwałą Nr XVIII/98/1996 Rady Gminy w Sorkwicach z dnia 22.08.1996r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Woj. Olsztyńskiego, Nr 36 z dnia 18 września 1996r. Obszar opracowania planu 0,47 ha.
2. **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów rekreacyjnych budownictwa letniskowego „Borowo II,”** - dotyczy działki oznaczonej numerem 183, uchwalony Uchwałą Nr XVIII/97/1996 Rady Gminy w Sorkwicach z dnia 22.08.1996r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Woj. Olsztyńskiego, Nr 36 z dnia 18 września 1996r. Obszar opracowania planu 2,00 ha.
3. **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy letniskowej w obrębie Jelmuń dotyczy działek 80,214 i 215,** uchwalony Uchwałą Nr IX/46/1999 Rady Gminy w Sorkwicach z dnia 29.06.1999r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Woj. War.- Maz. Nr 47 z dnia 26 .07.1999r. poz.884. Obszar opracowania planu 2,98 ha.
4. **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów rekreacyjnych w obrębie Maradki – Wilamówek gm. Sorkwity dotyczy działek 115/7 i 112/4,** uchwalony Uchwałą nr XIII/63/99 Rady Gminy w Sorkwity z dnia 30 listopada 1999r. Dziennik Urzędowy Woj. War.- Maz. z dnia 27.12.1999r Nr 85, poz.1519. Obszar opracowania planu 13,65 ha.
5. **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu ośrodka szkoleniowo – wypoczynkowego w obrębie Borowski Las gm. Sorkwity** przyjęty Uchwałą Nr IV/31/2003 Rady Gminy Sorkwity z dnia 27 lutego 2003r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko- Mazurskiego Nr 35 z dnia 20 marca 2003r., poz.506. Obszar opracowania planu o pow. 6,28 ha.
6. **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy rekreacji indywidualnej w miejscowości Borowo** przyjęty Uchwałą Nr XVIII/119/2004 Rady Gminy Sorkwity z dnia 02.09.2004r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko - Mazurskiego Nr 148 z dnia 27 października 2004r., poz.1826. Obszar opracowania planu o pow. 6,38 ha.
7. **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej w m. Borowo gmina Sorkwity** przyjęty Uchwałą Nr XXIV/154/05 Rady Gminy Sorkwity z dnia 28.04.2005 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego Nr 61 z dnia 23 maja 2005 r. Obszar opracowania planu o pow. 0,81 ha.
8. **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej i rekreacji indywidualnej w m. Zyndaki gmina Sorkwity** przyjęty Uchwałą Nr XXVII/175/05 Rady Gminy Sorkwity z dnia 25.08.2005 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego Nr 132 z dnia 23 września 2005 r. Obszar opracowania planu o pow. 7,40 ha.

9. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy rekreacji indywidualnej i zagrodowej w m. Stama gmina Sorkwity, przyjęty Uchwałą Nr XXXI/194/06 Rady Gminy w Sorkwicach z dnia 26.01.2006r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego Nr 40 z dnia 23 marca 2006 r. Obszar opracowania planu o pow. 37,04 ha.

10 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy rekreacji indywidualnej w m. Stary Gieląd gmina Sorkwity, przyjęty Uchwałą Nr VII/21/07 Rady Gminy Sorkwity z dnia 31.03.2007r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego Nr 70 z dnia 18 maja 2007 r., poz.1110. Obszar opracowania planu o pow. 4,32 ha.

11. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu infrastruktury technicznej w części obrębu Borowo i Rybno, gmina Sorkwity, przyjęty Uchwałą Nr XI/48/07 Rady Gminy Sorkwity z dnia 07.09.2007r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego Nr 154 z dnia 16 października 2007 r., poz.2055. Obszar opracowania planu o pow. 0,86 ha.

12. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy rekreacji indywidualnej w m. Stary Gieląd gmina Sorkwity, przyjęty Uchwałą Nr XX/103/08 Rady Gminy Sorkwity z dnia 14.08.2008r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego Nr 158 z dnia 07.10 2008 r., poz.2263. Obszar opracowania planu o pow. 2,42ha.

13. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w części miejscowości Jelmuń gmina Sorkwity przyjęty Uchwałą Nr XXXV/185/10 Rady Gminy Sorkwity z dnia 29 stycznia 2010 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego Nr 38 z dnia 26 marca 2010 r., poz.701. Obszar opracowania planu o pow. 5,48 ha.

14. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w części miejscowości Zyndaki gmina Sorkwity przyjęty Uchwałą Nr XXXV/188/10 Rady Gminy Sorkwity z dnia 29.01.2010 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego Nr 38 z dnia 26.03.2010 r., poz. 702. Obszar opracowania planu o pow. 5,75 ha.

15. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w części miejscowości Stary Gieląd gmina Sorkwity, przyjęty Uchwałą Nr XXXIX/211/10 Rady Gminy Sorkwity z dnia 30.06.2010 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego Nr 127 z dnia 20.08.2010 r., poz. 1750. Obszar opracowania planu o pow. 5,84 ha.

16. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w części miejscowości Borowe gmina Sorkwity, przyjęty Uchwałą Nr VII/46/11 Rady Gminy Sorkwity z dnia 27.05.2011 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego Nr 100 z dnia 22.07.2011 r., poz.1681. Obszar opracowania planu o pow. 3,73 ha.

17. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miejscowości Zyndaki gmina Sorkwity, przyjęty Uchwałą Nr VII/39/11 Rady Gminy w Sorkwicach z dnia 18.04.2011 r.,

opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego Nr 78 z dnia 20.06.2011 r., poz. 1334. Obszar opracowania planu o pow. 2,02 ha.

18. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miejscowości Sorkwity gmina Sorkwity, przyjęty Uchwałą Nr XVIII/127/12 Rady Gminy w Sorkwicach z dnia 23.03.2012 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego z dnia 18.05.2012 r., poz. 1607. Obszar opracowania planu o pow. 3,00 ha.

19. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miejscowości Kozłowo gmina Sorkwity, przyjęty Uchwałą Nr XXII/168/12 Rady Gminy w Sorkwicach z dnia 24.08.2012 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego z dnia 30.10.2012 r., poz. 2881. Obszar opracowania planu o pow. 21,73 ha.

20. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miejscowości Jelmuń gmina Sorkwity, przyjęty Uchwałą Nr XXX/250/13 Rady Gminy w Sorkwicach z dnia 21.06.2013 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego z dnia 25.07.2013 r., poz. 2366. Obszar opracowania planu o pow. 13,02 ha.

Prawo stanowi, że w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, ale ujętych w ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Organ konserwatorski w postępowaniu prowadzonym na podstawie art. 39 ust. 3 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane wypowiada się w zakresie swojej właściwości na temat przedstawionego projektu budowlanego i wpływu zamierzenia inwestycyjnego na chronione właściwości obszaru/objektu, które zakwalifikowały go do ewidencji zabytków, analizując konkretne rozwiązania projektowe. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytku. Uzgodnienia projektów budowlanych obiektów realizowanych w strefie A pełnej ochrony konserwatorskiej, w przypadku inwestycji dotyczącej obiektu lub obszaru, który nie jest ujęty w gminnej ewidencji zabytków, a przepisy planu miejscowego nadal nakładają obowiązek uzyskania uzgodnienia konserwatorskiego, wojewódzki konserwator zabytków może zająć stanowisko w drodze pisma urzędowego na wniosek inwestora, np. wg art. 32 ust 1 pkt 2 ustawy – Prawo budowlane.

7.1. Ogólne informacje na temat historii i dziedzictwa kulturowego Gminy Sorkwity²

Obszar Pojezierza Mrągowskiego, na terenie którego leży Gmina Sorkwity, był już zamieszkiwany u schyłku epoki brązu. Do początku XII wieku z ludu Galindów zamieszkującego obszar obecnej gminy pozostały niedobitki. Datowany od 1226 r. podbój Prus przez Zakon Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie, popularnie zwanym Zakonem Krzyżackim, dokonywał się pod przewodnictwem pruskiego mistrza krajowego Hermana von Balk z udziałem wojsk Konrada księcia Mazowieckiego i licznych krzyżowców z całej Europy. W roku 1255 ziemia Galindów została nadana przez papieża księciu kujawskiemu - Kazimierzowi. Ten zrzekł się Galindii już rok później na rzecz Krzyżaków w zamian za ziemię lubawską. Za okres zajęcia interesującego nas obszaru przyjmuje się czas między 1256, a 1277 r. Ta ostatnia data to czas krwawej bitwy między Krzyżakami, a Jaćwingami nad jeziorem Skomentno w okolicach Elku.

Kronikarz Zakonu Piotr z Dusburga pod datą 1280 zapisał: „Koniec wojny w Prusach. Początek wojny litewskiej”. W tym czasie, na terenie obecnej gminy Sorkwity, ludności pozostało niewiele – nieliczne osady leżały wśród puszczy. Przez półtora wieku nie był to obszar zasiedlany przez Krzyżaków. Granica między Państwem Zakonnym a Mazowszem została częściowo wytyczona w 1343 r. od źródeł rzeki Wincenty (dopływu Pisy) do Orzysza na podstawie porozumienia między mistrzem Ludolwem Konigiem a księciem mazowieckim Ziemowitem. Akcja osiedleńcza w kierunku obszaru Wielkich Jezior Mazurskich została podjęta w drugiej połowie XIV w. Ostateczne wytyczenie granic między państwem krzyżackim a Litwą i Polską nastąpiło wyniku pokoju nad jeziorem Melno w 1422 r. Teren gminy należał wówczas do komturii w Baldze i leżał w prokuratorii w Szestnie.

Drugi etap kolonizacji Prus (do połowy XV w.), a pierwszy na terenie prokuratorii w Szestnie (w której skład wchodziły ziemie obecnej gminy) charakteryzował się spadkiem imigracji niemieckiej i wykorzystaniem miejscowego elementu osadniczego. Ludność miejscowa asymilowała się w państwie zakonnym. Początkowo istniały jeszcze tradycyjne staropruskie formy osadnicze takie jak Lauks /pole/ czyli związek kilku do kilkunastu gospodarstw. Nie były to jednak wsie w obecnym rozumieniu. Pojedyncze gospodarstwa Kaymys /wieś/ przekształcono w przysiółki lub osady

² Na podstawie <http://www.gminasorkwity.pl/index.php?strona=historia> – bez autora, 15.11.2013 r.

zwartych domów. W późniejszym jednak etapie następowały lokacje na prawie magdeburskim i chełmińskim.

Na terenie prokuratorii szesteńskiej był to czas planowanych wyrębów lasów, tworzenia powiązanego systemu osadniczego z wykorzystaniem naturalnych dróg wodnych i tworzonych sztucznie dróg kołowych. Wykształcanie się jednostek osadniczych wiązało się z nadaniami dla dóbr służebnych do 15 łanów ziemi (1 łan to 23 do 28 hektarów), po 1415 od 20 do 80 łanów. Wsie czynszowe otrzymywały zróżnicowaną ilość ziemi, na jednego chłopą przypadało od 1 do 4 łanów, sołtys mógł mieć do 1/10 obszaru przypisanego wsi. Młynarze i karczmarze otrzymywali ok. 2 łanów ziemi. Świadczenia wynikające z nadań to opłaty w formie pieniężnej lub w naturze, służba zbrojna oraz pomoc w budowie, remoncie lub rozbiórce zamków gdziekolwiek zakon zażądał.

Do 1454 r. na omawianym obszarze powstały następujące wsie:

- osiedle pruskie: Burszewo – 1440 r.,
- wsie wolne: Choszczewo – 1379 r., Jelmuń – 1397 r., Kozłowo – 1388 r., Maradki – 1391 r., Pustniki, - 1379 r., Rozogi – 1388 r., Rybno – 1391 r., Sorkwity – 1379 r., Stary Gieląd – 1379 r., Szelągówka – 1373 r., Warpuny – 1373 r., Zyndaki – 1373 r.;
- wsie czynszowe: Miłuki – 1379 r., karczma Sorkwity – 1451 r.

W okresie wojny trzynastoletniej (1454-1466) nastąpiło zahamowanie rozwoju osadnictwa i częściowe zniszczenie już istniejących jednostek. Jednak po ustanowieniu II pokoju toruńskiego rozpoczęła się nowa akcja kolonizacyjna, najpierw z inicjatywy namiestnika Zakonu Krzyżackiego Henryka Reus von Plauen, a następnie komturów balgijskich. Dokonano ponownej kolonizacji Kozłowo w 1483 r., w 1488 r. powstała karczma w miejscowości Pustnik. Utworzono również parafie Rybno (XV w.), Sorkwity (1470 r.). Okres ten zakończył się wraz z sekularyzacją Prus w 1525 r. Okres nadań krzyżackich następował wówczas na podstawie prawa magdeburskiego i prawa chełmińskiego równocześnie, a w niektórych przypadkach ponawianych zamiennie. Po zniszczeniach wojny pruskiej nastąpiło przekształcenie państwa zakonnego w świeckie Prusy Książęce (1525-1657). Po okresie stagnacji nastąpiły nowe nadania i zmiany dotychczasowych. Nowy okres osadniczy określają daty 1525-1568, czyli czas panowania Albrechta von Hohenzollern – Ansach. Obszar gminy Sorkwity wszedł wówczas w skład starostwa szesteńskiego. Nadania książęce odbywały się bezpośrednio lub w formie sprzedaży za pośrednictwem starostów na prawie magdeburskim. Dobra zakonne stawały się książęcymi. W starostwie szesteńskim utworzono dobra i wsie wolne: Burszewo (1526 r.). Wsie czynszowe: Borowe (1548 r.), Głodowo (1563 r.). Nadania narzucały świadczenia podobne jak w czasach krzyżackich. Jak wynika powyższego zestawienia w okresie panowania księcia Albrechta miała miejsce ogólna tendencja rozwoju wsi czynszowych, co wiązało się ze wzrostem demograficznym pierwszych pokoleń osadniczych i z napływem nowych osadników: Polaków, Litwinów, Rusinów, Niemców. itd. Znaczący był też udział migracji wewnętrznej z innych

obszarów dawnego państwa zakonnego. W tym czasie również obszar gminy nawiedzały zarazy po części jako wynik właśnie owej migracji ludności. Nie wpłynęło jednak to znacząco na sytuację ludnościową.

Od 2. połowy XVI w. do pocz. XVIII w. w wyniku przemian nastąpił kolejny okres osadniczy. W tym czasie powstały dobra szlacheckie: Jędrychowo (1617 r.) z dóbr sorkwickich, Janowo (1700 r.) z dóbr Jędrychowa, Kozarek Wielki (1650 r.), Kozarek Mały (ok. 1700 r. folwark), Nibork (1700 r.), wieś czynszowa: Szymanowo (1577 r.), wieś mieszana: Gizewo (1573 r.). W tym okresie proces osadniczy wyraźnie osłab. W latach trzydziestych XVII w. liczba mieszkańców starostwa szestneńskiego była na poziomie ostatnich lat panowania księcia Albrechta. Przyczyniły się do tego zarazy (w 1620 r., 1625, 1630 r.) jednakże największe szkody przyniosła zaraza na początku XVIII w.. nastąpił wówczas zdecydowany spadek demograficzny, a co za tym idzie – osadniczy. Pewien wpływ na sytuację miała również ekstensywna, wyjąłwiająca ziemię gospodarka rolna.

Jednostki osadnicze powstające do pocz. XVIII w. były oparte o system jezior i cieków wodnych. Na obecnym terenie gminy przeważał typ wsi zwany ulicówką. Była to forma planowana i wiązała się z regularnym układem pól (niwowy system trójpolowy).

Od 1721 r. z inicjatywy króla Fryderyka Wilhelma I rozpoczęła pracę komisja nadzorująca zagospodarowanie kraju jego nową kolonizację. W tych czasach wprowadzono nową miarę gruntów – miarę olecką, która obowiązywała w latach 1722-1750, a przy wymierzaniu królewskich zaród chłopskich stosowano ją jeszcze w 1773 r. Były to działania zmierzające do ożywienia gospodarczego na terenie obecnej gminy Sorkwity, jak i całych Prus. Król przywiązywał również wagę do rozwoju szkolnictwa dokonując reformy szkolnictwa elementarnego. Powstały wówczas szkoły w miejscowościach: Borowe (1760 r.), Burszewo (1737 r.), Gizewo (1760 r.), Jełmuń (1740 r.), Jędrychowo (1740 r.), Kozłowo (1740 r.), Pustniki (1740 r.), Rozogi (1740 r.) Surmówka (1750 r.), Szymanowo (1760 r.), Zyndaki (1740 r.).

W 1751 r. wprowadzono reformę administracyjną – dawne starostwa stały się zbyteczne i z ich połączenia powstały powiaty ziemskie. Utworzono duży powiat szestneński. Reformy i wyprowadzanie kraju z kryzysu przerwała wojna siedmioletnia (1756-1763), która poczyniła kolejne spustoszenia. Z końcem XVIII w. nastąpiło wzmocnienie terytorialne Prus kosztem Polski, jako wynik rozbiorów (1793 r. i 1795 r.). początek wieku XIX to wojny napoleońskie, które przyniosły ze sobą spustoszenie zasobów żywności, głód i zarazy. Jeszcze w czasie wojen napoleońskich konieczna był gruntowna przebudowa wewnątrz Prus. W związku z tym edyktem z dnia 9.10.1807 r. zniesiono poddaństwo i umożliwiono zakup ziemi przez mieszczan i chłopów. Celem było uśmierzenie buntów chłopskich (zwłaszcza z końca XVIII w..) i poprawa efektywności rolnictwa. Prawdziwe uwłaszczenie przyniósł jednak edykt wydany za Hardenberga z 14.09.1811 r.

W początkach wieku powstają dalsze szkoły: Choszczewie, Pniewo (Stama), Warpuny. Koniec wieku XIX i pocz. XX to okres kształtowania się zachowanego do dziś krajobrazu kulturowego obszary gminy. Wcześniejsze formy ubogiego budownictwa mazurskiego (drewniane i gliniane) zachowały się w formie szczątkowej. Budowane najczęściej nowe obiekty lub też stare zostały przykryte tynkiem. Pojawiły się dość powszechnie budowle murowane z cegły i kamienia kryte dachówką. Okres międzywojenny do 1933 r. to czas stagnacji i naprawiania szkód z okresu I wojny światowej. Okres istnienia faszystowskich Niemiec nie zaznaczyły się zbyt w krajobrazie kulturowym gminy. Przechodząca przez Mazury ofensywa Armii Czerwonej nie przyczyniła się do odczuwalnych zniszczeń wojennych.

7.2. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Na terenie Gminy Sorkwity znajduje się 31 obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną wynikającą z ujęcia ich w rejestrze zabytków województwa warmińsko-mazurskiego, prowadzonym przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Sześć spośród nich nie istnieje, lecz do dnia sporządzenia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Sorkwity nie toczyło się postępowanie w sprawie wykreślenia ich z rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego. Nieistniejące obiekty to:

- Burszewo, kuźnia, A-1096 z 15.08.1968 r.
- Choszczewo 31, chałupa, A-1095 z 15.08.1968 r.
- Choszczewo 61, chałupa, A-1094 z 15.08.1968 r.
- Rybno, spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym, A-938 z 21.05.1968 r.
- Stary Gieląd 18, chałupa, A-1089 z 13.08.1968 r.
- Warpuny 43, chałupa, A-1047 z 30.07.1968 r.

Pozostałe obiekty zabytkowe objęte ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego to:

Adres	Obiekt	Nr rejestru zabytków
Janiszewo 7	park krajobrazowy	A-1403 z 11.11.1982 r.
Jelmuń 10	zespół dworsko-parkowy	A-4382 z 13.02.2006 r.
Jelmuń, dz. nr 92/15 oraz 92/20	cmentarz rodowy rodziny von Woisky w zespole dworsko-parkowym	A-4195 z 20.11.2000 r.
Jędrychowo 15	park krajobrazowy	A-1448 z 15.03.1983 r.
Jędrychowo, dz. nr 20	cmentarz ewangelicki, dawny	A-1967 z 26.03.1987 r.
Kozłowo 18 oraz dz. nr	park krajobrazowy	A-1490 z 26.10.1983 r.

275/11 i 275/38		
Maradki, dz. nr 85	cmentarz ewangelicki, dawny	A-1968 z 26.03.1987 r.
Miluki, dz. nr 75/11 oraz 3311	park krajobrazowy	A-1303 z 21.01.1980 r.
Pustniki 28	park krajobrazowy	A-1403 z 11.11.1982 r.
Pustniki, dz. nr 118	cmentarz ewangelicki, rodowy, dawny	A-1976 z 26.03.1987 r.
Rozogi 18 i 20 oraz dz. nr 137/32	park krajobrazowy	A-1390 z 19.04.1982 r.
Rozogi, dz. nr 135	cmentarz ewangelicki, dawny	A-1972 z 26.03.1987 r.
Rozogi, dz. nr 134	cmentarz ewangelicki, dawny	A-1973 z 26.03.1987 r.
Rybno, ul. Długa 18	kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, parafialny p.w. św. Bonifacego	A-4089 z 1.12.1998 r.
Rybno, ul. Kościelna 47	kościół rzymskokatolicki	A-4092 z 2.12.1998 r.
Rybno, ul. Kwiatowa 34 oraz dz. nr 274/23	dwór	A-933 z 21.05.1968 r.
Rybno, ul. Kwiatowa 34 oraz dz. nr 274/23	park krajobrazowy	A-1491 z 26.10.1983 r.
Rybno, dz. nr 277	cmentarz ewangelicki, dawny	A-1970 z 26.03.1987 r.
Rybno, dz. nr 173	cmentarz ewangelicki, dawny	A-1971 z 26.03.1987 r.
Sorkwity, ul. Plażowa 2	kościół ewangelicki z cmentarzem przykościelnym	A-1049 z 30.07.1968 r.
Sorkwity, ul. Zamkowa 15 oraz dz. nr 65/1, 65/2 i 65/3	zespół pałacowo-parkowy wraz z podwórzem gospodarczym, magazynem przy pałacu, czworakiem oraz parkiem	zespół pałacowo-parkowy - A-4180 z 9.06.2000 r. magazyn przy pałacu - A-1048 z 30.07.1968 r. czworak - A-2953 z 23.11.1989 r.
Surmówka, dz. nr 26	cmentarz ewangelicki, dawny	A-1969 z 26.03.1987 r.
Warpuny, ul. Wolności 9	kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki wraz z cmentarzem przykościelnym	A-4090 z 1.12.1998 r.

7.3. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków Gminy Sorkwity, poza zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków, obejmuje także obiekty nierejestrowe. W przewadze są to zabytki budownictwa murowanego w typie wiejskim (budynki mieszkalne), obiekty użyteczności publicznej oraz sakralne.

Adres	Obiekt	Datowanie
Bałowo 1	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	początek XX w.
Bałowo 2/3	budynek mieszkalny, murowany (bliźniak)	początek XX w.
Bałowo, dz. nr 421	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Borowe 1	zagroda: - budynek mieszkalny, drewniany - budynek gospodarczy, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Borowe 4	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Borowe 8	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Borowe 15	budynek szkolny, murowany, ob. mieszkalny	koniec XIX w.
Borowe 18	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Borowe 20	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Borowe 22	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Borowe 25	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Borowe 30	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Borowe 32	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Borowe 33	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Borowe, droga Nr 600	most żelbetowy nad rzeką Sobiepanką	początek XX w.
Borowe, dz. nr 170	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.

Borowski Las 2	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Borowski Las 7	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Borowski Las 9	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Borowski Las 12	budynek szkolny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Borowski Las 13	zagroda: - budynek mieszkalny, murowany - obora murowana - stodoła drewniana	1901 r.
Borowski Las, dz. nr 45	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Burszewo 2	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Burszewo 6	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Burszewo 8	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Burszewo 12	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Burszewo 19	budynek mieszkalny, murowany	lata 20.-30. XX w.
Burszewo 20	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Burszewo 23	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Burszewo 27	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Burszewo 35	zagroda: budynek zajazdu, murowany, budynek gospodarczy, murowany wraz z bramą	początek XX w.
Burszewo 38	budynek mieszkalny, murowany	lata 20.-30. XX w.
Burszewo, dz. nr 290	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.

Burszewo, dz. nr 270	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Choszczewo 28	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Choszczewo 29	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Choszczewo 30	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Choszczewo 33	budynek mieszkalny, drewniany	koniec XIX w.
Choszczewo 37	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Choszczewo 46	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	koniec XIX – początek XX w.
Choszczewo 47	zagroda: - budynek mieszkalny, murowano-drewniany; - budynek gospodarczy, murowano-drewniany	początek XX w.
Choszczewo 51	zagroda: - budynek mieszkalny, murowany; - dwa budynki gospodarcze, murowane	początek XX w.
Choszczewo, dz. nr 125 (PGR Janiszewo)	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Choszczewo, dz. nr 210	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Gizewo 1	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	koniec XIX – początek XX w.
Gizewo 3	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	koniec XIX – początek XX w.
Gizewo 6	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Gizewo 10	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Gizewo 21	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.

Gizewo 25	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Janowo, dz. nr 255	kuźnia murowana	koniec XIX w.
Janowo 3	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Janowo 6	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Janowo 7	budynek mieszkalny, drewniany	koniec XIX w.
Janowo 8	zabudowa gospodarcza: obora murowano-drewniana i stodoła drewniana	początek XX w.
Janowo 9	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Janowo, dz. nr 246/1	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Jelmuń, dz. nr 213	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Jędrychowo 5	zagroda: - budynek mieszkalny, murowany - obora murowano-drewniana	początek XX w.
Jędrychowo 7	zespół szkolny: - budynek szkolny, murowany - budynek gospodarczy, murowano-drewniany	początek XX w.
Jędrychowo 20	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Jędrychowo 29	budynek mieszkalno- gospodarczy, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Karczewiec 2 oraz dz. nr 284/21	zespół dworsko-folwarczny – pozostałości (gorzelnia i czworak)	koniec XIX w.
Kozarek Mały, dz. nr 153/9 i 153/10	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Kozarek Wielki 6 oraz dz. nr 158/36	zespół dworsko-folwarczny: dwór, spichlerz, obora, aleja dojazdowa, park)	koniec XIX w.

Kozarek Wielki 8	dom robotników folwarcznych, murowany	początek XX w.
Kozarek Wielki, dz. nr 3318	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Kozłowo 3	zespół szkolny: - budynek szkolny, murowany - budynek gospodarczy, murowano-drewniany	koniec XIX – początek XX w.
Kozłowo 6	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Kozłowo 9	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Kozłowo 11	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Kozłowo 16	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Kozłowo 17	budynek mieszkalny, drewniany	koniec XIX w.
Kozłowo 25	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Kozłowo 27	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Kozłowo 29	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Kozłowo 32	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Kozłowo 33	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Kozłowo 37	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Kozłowo, dz. nr 16	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Mały Gieląd, dz. nr 130	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Maradki 5	zespół szkolny: - budynek szkolny, murowany - budynek gospodarczy, murowano-drewniany	koniec XIX – początek XX w.

Maradki 8	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Maradki 10	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
Maradki 15	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Maradki 16	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Maradki 19/20	budynek zajazdu murowany z wozownią, ob. budynek mieszkalny	koniec XIX - początek XX w.
Maradki 22	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Maradki 25	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Maradki 26	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Maradki, dz. nr 225	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Maradzki Chojnik 5	budynek mieszkalny, murowany	połowa XIX w.
Miluki 4	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	koniec XIX w.
Miluki 6	zagroda: - budynek mieszkalny, murowano-drewniany - budynek gospodarczy, murowano-drewniany	koniec XIX w.
Miluki 7	zagroda: - budynek mieszkalny, murowano-drewniany - budynek gospodarczy, murowano-drewniany	koniec XIX w.
Młynik, dz. nr 3183	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Młynik (Laski), dz. nr 95	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Nibork 3	zagroda: - budynek mieszkalno- gospodarczy, murowano-	koniec XIX - początek XX w.

	drewniany - budynek gospodarczy, murowano-drewniany	
Nibork 4	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	koniec XIX - początek XX w.
Nibork 5	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Nibork 6	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Nibork 7	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Nibork 8	zagroda: - budynek mieszkalny, murowany - obora murowana -stodoła murowano- drewniana	koniec XIX - początek XX w.
Nibork 10	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Nibork, dz. nr 41	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Piłaki, dz. nr 3134	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Pustniki 2	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX - początek XX w.
Pustniki 3	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Pustniki 4	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	koniec XIX - początek XX w.
Pustniki 6	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Pustniki 13	budynek zajazdu wraz z wozownią, murowany, ob. budynek mieszkalny	początek XX w.
Pustniki 14	zagroda: - budynek mieszkalny, murowany - budynek gospodarczy, murowano-drewniany	początek XX w.

Pustniki 15	budynek szkolny, murowany	początek XX w.
Pustniki 16	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Pustniki 18	budynek mieszkalny, drewniany	koniec XIX - początek XX w.
Pustniki 24	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Pustniki, dz. nr 82	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Rodowo 1	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	początek XX w.
Rodowo 7	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Rodowo 8	budynek mieszkalny z częścią gospodarczą, murowano-drewniany	początek XX w.
Rozogi 2	zagroda: - budynek mieszkalny, murowany - stodoła murowana - obora murowana	koniec XIX - początek XX w.
Rozogi 3	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Rozogi 5	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Rozogi 8	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Rozogi 10	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Rozogi 12	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Rozogi 15	budynek mieszkalny, murowany	1911 r.
Rozogi 17	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Rozogi 24	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Rozogi 26	budynek mieszkalny,	początek XX w.

	murowany	
Rozogi 28	zagroda: - budynek mieszkalny, murowany - stodoła drewniana - stajnia murowana - obora murowana	koniec XIX – początek XX w.
Rozogi 29	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Rozogi 31	zespół szkolny: - budynek szkolny, murowany - budynek gospodarczy, murowano-drewniany	początek XX w.
Rozogi 32	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Rozogi 33	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Rybno, ul. Boczna 49	plebania murowana	koniec XIX w.
Rybno, ul. Boczna 55	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Rybno, ul. Boczna 56	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Rybno, ul. Długa 4	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Rybno, ul. Długa 4a	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Rybno, ul. Długa 5	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Rybno, ul. Długa 6	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Rybno, ul. Długa 10	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Rybno, ul. Długa 11	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Rybno, ul. Długa 18	pomnik poległych w czasie I wojny światowej	lata 20. XX w.

Rybno, ul. Długa 23	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Rybno, ul. Kościelna 22	budynek zajazdu, murowany	początek XX w.
Rybno, ul. Kościelna 47	plebania murowana	początek XX w.
Rybno, Kwiatowa 37	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Rybno, Kwiatowa 39	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Rybno, Kwiatowa 40	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Rybno, dz. nr 127	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Sorkwity, ul. Olsztyńska 8	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Sorkwity, ul. Olsztyńska 9 oraz budynki na działce geod. nr 27/4	zespół stacji kolejowej: - budynek dworca kolejowego, murowany - magazyn spedycji, murowany - budynek mieszkalny pracowników kolejowych, murowany - budynek gospodarczy, murowano-drewniany	koniec XIX w.
Sorkwity, ul. Olsztyńska 21	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Sorkwity, ul. Plażowa 1	plebania murowana	koniec XIX w.
Sorkwity, ul. Plażowa 3	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Sorkwity, ul. Rybacka 1	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Sorkwity, ul. Rybacka 2	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Sorkwity, ul. Zamkowa 3	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Sorkwity, w ciągu ulicy Olsztyńskiej	most kolejowy	koniec XIX w.
Sorkwity, dz. nr 28	cmentarz ewangelicki czynny	połowa XIX w.

Sorkwity, dz. nr 3311	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Stama, dz. nr 60	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Stama, dz. nr 3181	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Stary Gieląd 7	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Stary Gieląd 14	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Stary Gieląd 15	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
Stary Gieląd 19	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Stary Gieląd 22	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Stary Gieląd 25	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Stary Gieląd 27	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Stary Gieląd 32	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Stary Gieląd 38	budynek mieszkalny, drewniany	koniec XIX – początek XX w.
Stary Gieląd, dz. nr 142/1	most kolejowy nad ulicą	koniec XIX w.
Surmówka 6	czworak murowany	koniec XIX – początek XX w.
Surmówka 8	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Surmówka 9	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Surmówka 35	zespół szkolny: - budynek szkolny, murowany - budynek gospodarczy, murowano-drewniany	koniec XIX – początek XX w.
Szarłaty, dz. nr 3320/10	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Szelągówka 1	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.

Szelągówka 5	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Szymanowo 2	budynek mieszkalny, drewniany	koniec XIX - początek XX w.
Szymanowo 3	budynek mieszkalny, drewniany	koniec XIX - początek XX w.
Szymanowo 7	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	koniec XIX - początek XX w.
Szymanowo 11	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Szymanowo 13	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Szymanowo 23	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Szymanowo 26	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Szymanowo, dz. nr 14	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
Warpuny, ul. Młynowa 2	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Warpuny, ul. Młynowa 4	budynek młyna, murowano- drewniany	koniec XIX – początek XX w.
Warpuny, ul. Ogrodowa 10	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
Warpuny, ul. Ogrodowa 11	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	początek XX w.
Warpuny, ul. Wolności 2	kościół rzymskokatolicki	1921-1925 r.
Warpuny, ul. Wolności 7	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Warpuny, ul. Wolności 11	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Warpuny, ul. Wolności 17	budynek szkolny, murowany	koniec XIX w.
Warpuny, ul. Wolności 18	budynek mieszkalny, drewniany	koniec XIX w.
Warpuny, ul. Wolności 23	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Warpuny, ul. Wolności 25	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.

Warpuny, ul. Wolności 28	zagroda: - budynek mieszkalny, drewniany - budynek gospodarczy, murowano-drewniany	koniec XIX w.
Warpuny, ul. Wolności 29	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Warpuny, ul. Wolności 34	budynek szkolny, murowany, ob. mieszkalny	koniec XIX w.
Warpuny, ul. Wolności 36	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Warpuny, ul. Żytnia 1	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
Warpuny, ul. Żytnia 2	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
Warpuny, dz. nr 227	cmentarz ewangelicki, ob. rzymskokatolicki parafialny z pomnikiem poległych w czasie I wojny światowej	połowa XIX w.
Zyndaki 3	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Zyndaki 8	budynek szkolny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
Zyndaki 10	zagroda (rybacówka) - budynek mieszkalny, murowany - stodoła drewniana	początek XX w.
Zyndaki 14	obora murowana	początek XX w.
Zyndaki 29	budynek mieszkalny, drewniany	początek XX w.
Zyndaki 32	budynek mieszkalny, drewniany	początek XX w.
Zyndaki, dz. nr 222 i 223	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
droga Nr 600, Mrągowo – Kałużyn – Szczytno, odcinek Rybno – Rańsk (w granicach gminy Sorkwity)	aleja przydrożna	początek XX w.
droga Nr 1454N, Czerwonka –	aleja przydrożna	początek XX w.

Wygój – Bredynki – Stanclewo – Choszczewo – Mały Gieląd – droga nr 1755N (Sorkwity), odcinek wyjazdowy ze wsi Choszczewo		
droga Nr 1636N, Kamionka – Rozogi – Rybno – Gant – Dłużec, odcinki wjazdowe do wsi: 1. Rozogi 2. Rybno	aleja przydrożna	początek XX w.
droga Nr 1454N, Czerwonka – Wygój – Bredynki – Stanclewo – Choszczewo – Mały Gieląd – droga nr 1755N (Sorkwity), odcinek Choszczewo - Stary Gieląd	aleja przydrożna	początek XX w.
droga Nr 1509N, Młynowo – Mrągowo – Polska Wieś – Stamka – Gązwa, odcinek Mrągowo – Surmówka (w granicach gminy Sorkwity)	aleja przydrożna	początek XX w.
droga Nr 1628N, droga woj. nr 590 – Burszewo – Pilec (w granicach gminy Sorkwity)	aleja przydrożna o wybitnych walorach krajobrazowych	początek XX w.
droga Nr 1636N, droga krajowa nr 16 – Kamionka – Rozogi – Rybno – Gant – Dłużec: odcinek Rozogi – Kozłowo	aleja przydrożna	początek XX w.
droga Nr 1755N, Burszewo – Warpuny – Gieląd – Sorkwity, na całej długości (z wyłączeniem odcinka Warpuny – Pustniki)	aleja przydrożna	początek XX w.

7.4. Zabytki archeologiczne

Na terenie Gminy Sorkwity znajduje się 151 stanowisk archeologicznych, w tym cztery stanowiska archeologiczne objęte ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków archeologicznych województwa warmińsko-mazurskiego:

- Maradki, osiedle obronne, wyżynne, pierścieniowe – C-115 z 25.10.1973 r.
- Stama, kopiec strażniczy – C-023 z 29.07.1949 r.
- Stary Gieląd, gródek o nasypie stożkowym – C-180 z 21.05.1993 r.
- Zyndaki, kopiec strażniczy – C-021 z 29.07.1949 r.

L.P.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr stan. w miejscowości	Nr stan. na obszarze	Funkcja i chronologia stanowiska
1.	Borowski Las	23-68	I	2	grodzisko, wczesne średniowiecze
2.	Borowski Las	23-68	II	3	cmentarzysko, okres wpływów rzymskich
3.	Borowski Las	23-68	III	16	kurhan, wczesna epoka żelaza
4.	Burszewo	20-67	I	4	grodzisko, chronologia nieokreślona
5.	Burszewo	20-67	II	5	osada, wczesne średniowiecze
6.	Gieląd Mały	22-67	I	12	cmentarzysko, epoka brązu (informacja archiwalna)
7.	Gieląd Mały	22-67	II	4	śląd osadnictwa, średniowiecze
8.	Gieląd Mały	22-67	III	5	śląd osadnictwa, średniowiecze
9.	Gieląd Mały	22-67	IV	8	grodzisko, średniowiecze
10.	Gizewo	21-68	I	15	1/ śląd osadnictwa, późne średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
11.	Gizewo	21-68	II	16	osada, okres nowożytny
12.	Gizewo	21-68	III	17	1/ osada, okres

					wpływów rzymskich 2/ osada, okres nowożytny
13.	Gizewo	21-68	IV	33	kurhan, wczesna epoka żelaza
14.	Gizewo	21-68	V	34	kurhan, wczesna epoka żelaza
15.	Jelmuń	22-67	I	13	cmentarzysko, pradzieje (informacja archiwalna)
16.	Jelmuń	22-67	II	1	osada, okres wpływów rzymskich
17.	Jelmuń	22-67	III	2	osada, średniowiecze
18.	Jędrychowo	23-68	I	9	cmentarzysko, wczesna epoka żelaza (informacja archiwalna)
19.	Jędrychowo	23-68	II	10	cmentarzysko, okres wpływów rzymskich (informacja archiwalna)
20.	Jędrychowo	23-68	III	11	cmentarzysko, okres wpływów rzymskich
21.	Jędrychowo	23-68	IV	12	osada, średniowiecze
22.	Kozłowo	24-67	I	18	kurhan, wczesna epoka żelaza
23.	Kozłowo	24-67	II	19	1/ osada, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
24.	Kozłowo	24-67	III	20	1/ osada, średniowiecze

					2/ osada, okres nowożytny
25.	Kozłowo	24-67	IV	21	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ ślad osadnictwa, średniowiecze 3/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
26.	Kozłowo	24-67	V	22	1/ osada, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
27.	Kozłowo	24-67	VI	70	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
28.	Kozłowo	24-67	VII	71	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ osada, średniowiecze 3/ osada, okres nowożytny
29.	Kozłowo	24-67	VIII	72	1/ osada, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
30.	Kozłowo	24-67	IX	73	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
31.	Kozłowo	24-67	X	114	kurhan?, wczesna epoka żelaza
32.	Maradki	23-67	I	7	grodzisko, wczesna epoka żelaza
33.	Maradki	23-67	II	8	osada, wczesna epoka żelaza
34.	Maradki	23-67	III	13	ślad osadnictwa, okres nowożytny

35.	Miłuki	23-67	I	4	cmentarzysko, wczesna epoka żelaza (informacja archiwalna)
36.	Nibork	23-67	I	14	osada, chronologia nieustalona
37.	Pustniki	22-67	I	7	cmentarzysko, epoka brązu (informacja archiwalna)
38.	Pustniki	22-67	II	14	grodzisko, wczesne średniowiecze (informacja archiwalna)
39.	Pustniki	22-67	III	6	śląd osadnictwa, średniowiecze
40.	Rozogi	24-67	I	117	kurhan, wczesna epoka żelaza (inf. archiwalna)
41.	Rozogi	24-67	II	23	1/ śląd osadnictwa, średniowiecze 2/ śląd osadnictwa, okres nowożytny 3/ śląd osadnictwa, pradzieje
42.	Rozogi	24-67	III	24	1/ śląd osadnictwa, średniowiecze 2/ śląd osadnictwa, okres nowożytny
43.	Rozogi	24-67	IV	25	śląd osadnictwa, okres nowożytny
44.	Rozogi	24-67	V	26	1/ śląd osadnictwa, średniowiecze 2/ śląd osadnictwa, okres nowożytny
45.	Rozogi	24-67	VI	27	1/ śląd osadnictwa, średniowiecze 2/ śląd osadnictwa, okres nowożytny

46.	Rozogi	24-67	VII	28	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
47.	Rozogi	24-67	VIII	29	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
48.	Rozogi	24-67	IX	30	śląd osadnictwa, wczesna epoka żelaza
49.	Rozogi	24-67	X	31	1/ ślad osadnictwa, wczesna epoka żelaza 2/ ślad osadnictwa, nowożytność
50.	Rozogi	24-67	XI	32	osada, wczesna epoka żelaza
51.	Rozogi	24-67	XII	50	1/ ślad osadnictwa, wczesna epoka żelaza 2/ ślad osadnictwa, średniowiecze 3/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
52.	Rozogi	24-67	XIII	51	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
53.	Rozogi	24-67	XIV	52	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
54.	Rozogi	24-67	XV	53	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ ślad osadnictwa, wczesna epoka żelaza 3/ ślad osadnictwa, średniowiecze

					2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
55.	Rozogi	24-67	XVI	54	1/ ślad osadnictwa, wczesna epoka żelaza 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
56.	Rozogi	24-67	XVII	55	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
57.	Rozogi	24-67	XVIII	56	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
58.	Rozogi	24-67	XIX	57	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
59.	Rozogi	24-67	XX	58	1/ osada, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
60.	Rozogi	24-67	XXI	59	1/ ślad osadnictwa, okres wpływów rzymskich 2/ ślad osadnictwa, średniowiecze 3/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
61.	Rozogi	24-67	XXII	60	1/ osada, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
62.	Rozogi	24-67	XXIII	61	1/ osada, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
63.	Rozogi	24-67	XXIV	62	1/ osada,

					średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
64.	Rozogi	24-67	XXV	63	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
65.	Rozogi	24-67	XXVI	64	1/ osada, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
66.	Rozogi	24-67	XXVII	65	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ osada, średniowiecze 3/ osada, okres nowożytny
67.	Rozogi	24-67	XXVIII	66	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ ślad osadnictwa, średniowiecze 3/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
68.	Rozogi	24-67	XXIX	67	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
69.	Rozogi	24-67	XXX	68	1/ osada?, średniowiecze 2/ osada?, okres nowożytny
70.	Rozogi	24-67	XXXI	82	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
71.	Rozogi	24-67	XXXII	83	1/ osada, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny

72.	Rozogi	24-67	XXXIII	113	śląd osadnictwa, wczesna epoka żelaza
73.	Rozogi	24-67	XXXIV	118	grodzisko?, średniowiecze
74.	Rybno	24-67	I	116	osada nawodna, wczesna epoka żelaza (inf. archiwalna)
75.	Rybno	24-67	II	115	kurhan, wczesna epoka żelaza (inf. archiwalna)
76.	Rybno	24-67	IIIA	120	kurhan, wczesna epoka żelaza (inf. archiwalna)
77.	Rybno	24-67	IIIB	121	kurhan, wczesna epoka żelaza (inf. archiwalna)
78.	Rybno	24-67	V	112	cmentarzysko kurhanowe, wczesna epoka żelaza
79.	Rybno	24-67	VI	122	grodzisko, średniowiecze (inf. archiwalna)
80.	Rybno	24-67	VII	124	znalezisko luźne, wczesna epoka żelaza (inf. archiwalna)
81.	Rybno	24-67	VIII	125	kurhan, wczesna epoka żelaza (inf. archiwalna)
82.	Rybno	24-67	IX	10	1/ śląd osadnictwa, średniowiecze 2/ śląd osadnictwa, okres nowożytny
83.	Rybno	24-67	X	11	1/ śląd osadnictwa, średniowiecze 2/ śląd osadnictwa, okres nowożytny

84.	Rybno	24-67	XI	12	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
85.	Rybno	24-67	XII	13	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
86.	Rybno	24-67	XIII	14	1/ osada, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
87.	Rybno	24-67	XIV	15	1/ osada, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
88.	Rybno	24-67	XV	16	1/ osada, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
89.	Rybno	24-67	XVI	17	1/ osada, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
90.	Rybno	24-67	XVII	33	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ ślad osadnictwa, pradziej
91.	Rybno	24-67	XVIII	34	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
92.	Rybno	24-67	XIX	35	1/ ślad osadnictwa, wczesna epoka żelaza 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
93.	Rybno	24-67	XX	36	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze

					2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
94.	Rybno	24-67	XXI	37	osada, wczesna epoka żelaza
95.	Rybno	24-67	XXII	38	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ ślad osadnictwa, średniowiecze 3/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
96.	Rybno	24-67	XXIII	39	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ ślad osadnictwa, wczesna epoka żelaza
97.	Rybno	24-67	XXIV	40	1/ ślad osadnictwa, wczesna epoka żelaza 2/ ślad osadnictwa, średniowiecze 3/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
98.	Rybno	24-67	XXV	41	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
99.	Rybno	24-67	XXVI	42	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ ślad osadnictwa, średniowiecze 3/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
100.	Rybno	24-67	XXVII	43	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ ślad osadnictwa, wczesna epoka żelaza 3/ osada, okres nowożytny
101.	Rybno	24-67	XXVIII	44	1/ ślad osadnictwa,

					średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
102.	Rybno	24-67	XXXIX	45	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
103.	Rybno	24-67	XXX	46	1/ ślad osadnictwa, wczesne średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
104.	Rybno	24-67	XXXI	47	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
105.	Rybno	24-67	XXXII	48	osada, okres nowożytny
106.	Rybno	24-67	XXXIII	49	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ ślad osadnictwa, średniowiecze 3/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
107.	Rybno	24-67	XXXIV	69	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
108.	Rybno	24-67	XXXV	74	1/ osada, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
109.	Rybno	24-67	XXXVI	75	1/ osada, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
110.	Rybno	24-67	XXXVII	76	1/ osada,

					średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
111.	Rybno	24-67	XXXVIII	77	1/ ślad osadnictwa, epoka kamienia 2/ osada?, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
112.	Rybno	24-67	XXXIX	78	1/ osada, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
113.	Rybno	24-67	XL	79	1/ osada?, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
114.	Rybno	24-67	XLI	80	1/ osada?, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
115.	Rybno	24-67	XLII	81	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
116.	Rybno	24-67	XLIII	111	kurhan, wczesna epoka żelaza
117.	Rybno	24-67	XLIV	7	1/ ślad osadnictwa, epoka brązu 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
118.	Rybno	24-67	XLV	8	1/ osada, epoka brązu 2/ osada, wczesna epoka żelaza 3/ ślad osadnictwa, średniowiecze 4/ ślad osadnictwa, okres nowożytny

119.	Rybno	24-67	XLVI	9	1/ ślad osadnictwa, neolit 2/ ślad osadnictwa, wczesna epoka żelaza 3/ ślad osadnictwa, średniowiecze
120.	Sorkwity	22-67	I	11	cmentarzysko, okres wpływów rzymskich (informacja archiwalna)
121.	Sorkwity	22-67	II	10	ślad osadnictwa, epoka kamienia (informacja archiwalna)
122.	Sorkwity	22-67	III	9	osada, średniowiecze (informacja archiwalna)
123.	Sorkwity	22-67	V	3	osada, średniowiecze
124.	Sorkwity	23-67	VI	9	osada, wczesna epoka żelaza
125.	Sorkwity	23-67	VII	10	osada, wczesna epoka żelaza
126.	Sorkwity	23-67	VIII	5	grodzisko, wczesne średniowiecze
127.	Sorkwity	23-67	IX	11	cmentarzysko, wczesna epoka żelaza
128.	Sorkwity	22-68	X	7	cmentarzysko, chronologia nieokreślona
129.	Stama	22-68	I	5	grodzisko, średniowiecze
130.	Stama	22-68	II	6	osada, średniowiecze
131.	Surmówka	21-67	I	1	osada, wczesne

					średniowiecze
132.	Szelągówka	21-67	I	2	osada, epoka kamienia (informacja archiwalna)
133.	Szelągówka	21-67	II	3	śląd osadnictwa, epoka kamienia (informacja archiwalna)
134.	Szymanowo	21-67	I	4	osada, średniowiecze
135.	Warpuny	21-68	I	1	cmentarzysko, wczesna epoka żelaza (informacja archiwalna)
136.	Warpuny	21-68	II	2	osada, wczesna epoka żelaza (informacja archiwalna)
137.	Warpuny	21-68	III	3	1/ osada, późne średniowiecze 2/ osada, okres nowożytny
138.	Warpuny	21-68	IV	11	śląd osadnictwa, okres nowożytny
139.	Warpuny	21-68	V	13	śląd osadnictwa, późne średniowiecze
140.	Warpuny	21-68	VI	18	śląd osadnictwa, okres nowożytny
141.	Zyndaki	21-68	I	4	kopiec, późne średniowiecze (informacja archiwalna)
142.	Zyndaki	21-68	II	5	osada, późne średniowiecze (informacja archiwalna)
143.	Zyndaki	21-68	III	6	1/ osada, późne średniowiecze

					(informacja archiwalna) 2/ osada, okres nowożytny (informacja archiwalna)
144.	Zyndaki	21-68	IV	7	osada, późne średniowiecze (informacja archiwalna)
145.	Zyndaki	21-68	V	8	osada, późne średniowiecze (informacja archiwalna)
146.	Zyndaki	21-68	VI	9	cmentarzysko, okres wpływów rzymskich (informacja archiwalna)
147.	Zyndaki	21-68	VII	10	1/ ślad osadnictwa, późne średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, okres nowożytny
148.	Zyndaki	21-68	VIII	12	ślad osadnictwa, okres nowożytny
149.	Zyndaki	21-68	IX	14	1/ osada, epoka brązu 2/ osada, wczesna epoka żelaza
150.	Zyndaki	21-68	X	35	ślad osadnictwa, późne średniowiecze
151.	Zyndaki	21-68	XI	36	ślad osadnictwa, okres nowożytny

8.

OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY SORKWITY.

ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

W wyniku weryfikacji danych archiwalnych i waloryzacji zabytków nieruchomych wykonanej podczas sporządzania gminnej ewidencji zabytków, stwierdzono, iż na terenie Gminy Sorkwity przeważają zabytki budownictwa murowanego, mieszkalnego. W gminnej ewidencji zabytków ujęte zostały obiekty o niezatartych cechach zabytkowych. Niestety, procesy modernizacji przebiegające ze znacznym nasileniem w ciągu ostatnich dwudziestu lat, w znacznym stopniu szkodzą obiektom architektury dawnej. Należy tu wymienić niefachowo prowadzone modernizacje i remonty – rozbudowy zmieniające bryłę budynku, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, często powiązana ze zmianą kształtu otworów, zmiany pokrycia dachów. Uszczerbek pod tym względem jest tym większy, iż właśnie charakterystyczne budownictwo stanowi o odrębności kulturowej terenu.

Obiekty sakralne zachowane są w dobrym stanie, na bieżąco remontowane, zaś wszelkie działania przy zabytkach są uzgadniane i akceptowane przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Tabela 1. Analiza SWOT dla terenu Gminy Sorkwity

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • bogaty i różnorodny zasób zabytków charakterystycznych i wyróżniających region • wyjątkowe zespoły dworsko-folwarczno-parkowe • różnorodny zasób zabytków budownictwa regionalnego, murowanego; • wysokie walory i atrakcyjność środowiska kulturowego dla gospodarki, mieszkańców i turystyki. 	<ul style="list-style-type: none"> • zły stan zachowania znacznej części obiektów zabytkowych • brak środków finansowych na konserwację i rewaloryzację obiektów zabytkowych; • zniekształcanie zespołów zabudowy historycznej poprzez wprowadzenie nowej zabudowy, nie liczącej się z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami; • słaba promocja zasobów oraz edukacja dotycząca walorów środowiska kulturowego; • niewielka ilość publikacji poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • rosnąca rola samorządu regionalnego poprzez włączenie ochrony zabytków w sferę rozwoju regionalnego; • możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i in.; • uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, strategiach i planach rozwoju województwa, gmin i miast; • rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego; • edukacja w dziedzinie zarządzania dziedzictwem kulturowym. 	<ul style="list-style-type: none"> • pogarszający się stan techniczny tkanki zabytkowej spowodowany niewłaściwym użytkowaniem; • brak środków na skuteczną ochronę i zabezpieczenie zabytków; • niewłaściwe prowadzenie prac budowlanych, konserwatorskich, niezgodnie ze sztuką budowlaną; • dokonywanie wtórnych podziałów i parcelacji obiektów i zespołów zabytkowych; • niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków. •

Źródło: Opracowanie własne

9.1 Cele strategiczne Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sorkwity na lata 2014-2017

W założeniach programowych i zadaniach *Programu...* powinna zostać uwzględniona specyfika Gminy Sorkwity wynikająca z jej położenia, historii, przemian społecznych i gospodarczych. Wspieranie rozwoju gminy z poszanowaniem dziedzictwa kulturowego powinno być podstawą obecnych i przyszłych działań, tak aby Gmina Sorkwity była miejscem atrakcyjnym i przyjaznym, zarówno dla mieszkańców jak i przyjezdnych.

Głównymi założeniami programu opieki nad zabytkami są:

- spójna polityka finansowania prac konserwatorskich w oparciu o ustawowe regulacje prawne;
- kompleksowa poprawa jakości historycznej przestrzeni publicznej;
- system eksponowania najbardziej wartościowych zabytków Gminy Sorkwity;

Główne, długoterminowe cele polityki Gminy Sorkwity, związane z ochroną zabytków to:

1. Planowe i konsekwentne realizowanie zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków;
2. Racjonalne wykorzystanie gminnych funduszy na prace ratownicze, konserwatorskie i dokumentacyjne;
3. Powiązanie zadań służących ochronie wartości kulturowych ze strategią rozwoju społeczno-gospodarczego oraz polityką przestrzenną gminy;
4. Wpieranie projektów związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych;
5. Powstrzymanie degradacji zagrożonych obiektów zabytkowych i obszarów oraz podjęcie działań w celu poprawy stanu ich zachowania;
6. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
7. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
8. Realizacja przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
9. Prowadzenie działań informacyjnych, popularyzacyjnych i edukacyjnych związanych z promocją zabytków gminy i walorów krajobrazu kulturowego

9.1 Założenia programowe Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sorkwity

- 1) włączenie problematyki ochrony zabytków do bieżących zadań Rady Gminy Sorkwity;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań prawnych opieki nad zabytkami;
- 3) rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- 6) tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia ich opieki.

9.2. Zadania i kierunki działań Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sorkwity

9.2.1. Działania w zakresie odnowy zabytków:

- pozyskiwanie środków zewnętrznych na odnowę zabytków będących własnością Gminy Sorkwity;
- informowanie innych właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków;
- przeprowadzenie akcji informacyjnej w formie informacji na stronie internetowej urzędu, plakatu lub ulotek mającej na celu uświadomienie mieszkańcom gminy głównej zasady konserwatorskiej związanej z przeprowadzanymi remontami obiektów zabytkowych, tj. wykonywanie ich przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalną w nią ingerencją.
- sprawowanie opieki nad dawnymi cmentarzami cywilnymi poprzez usuwanie roślinności zielnej oraz samosiewek drzew, oznakowanie obiektów, upowszechnianie wiedzy na ich temat wśród mieszkańców gminy, zwłaszcza dzieci i młodzieży szkolnej. Zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających.

9.2.2. Określenie zasad udostępniania zabytków w celach turystycznych

- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych zasad udostępniania w celach turystycznych.
- oznakowanie obiektów udostępnianych w celach turystycznych.
- opracowanie tablic informacyjnych umieszczonych na zewnątrz obiektów, zawierających podstawowe dane historyczne o obiekcie.
- upowszechniania wśród mieszkańców prowadzących działalność turystyczną i agroturystyczną zasad włączania obiektów historycznych do oferty turystycznej gminy oraz przygotowywania obiektów zabytkowych na cele turystyczne.

9.2.3. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

- włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w jednostkach prowadzonych przez Gminę Sorkwity.
- publikacja materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w prasie lokalnej, w materiałach promocyjnych oraz na stronie internetowej gminy.

Przyjmuje się, że realizacja zadań, poprzez działania wskazane w niniejszym Programie możliwa będzie dzięki zastosowaniu następujących instrumentów:

- *prawnych*, polegających na uwzględnianiu zapisów niniejszego Programu przy tworzeniu innych dokumentów prawa miejscowego;
- *finansowych*, polegających na finansowaniu wszelkich działań zawartych w Programie w większej części z budżetu gminy, przy czym prace konserwatorskie przy obiektach należących do osób prywatnych, będą wymagały zaangażowania środków prywatnych,
- *koordynacji*, oznaczających współdziałanie w zakresie realizacji celów Programów z zainteresowanymi organizacjami pozarządowymi i osobami fizycznymi,
- *społecznych*, co oznacza, że Program skierowany jest do odbiorcy masowego poprzez wszelkie działania edukacyjne i promocyjne,
- *kontrolnych*, polegających na egzekwowaniu zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną, oraz walce z samowolami budowlanymi na zabytkach.

Obiekty, zespoły i założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Rygory te obowiązują niezależnie od położenia obiektu w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej lub poza strefami. Wszelkie prace remontowe, zmiany własności, funkcji przeznaczenia obiektu wymagają pisemnego pozwolenia Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z dnia 2 czerwca 2011 r.), precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych oraz tryb postępowania.

Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podstawą sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków. Ewidencją zostają objęte zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomości spoczywa na wójcie gminy (art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prowadzona jest ewidencja zabytków Gminy Sorkwity. Ewidencja zabytków prowadzona jest przez Wójta Gminy Sorkwity w formie kart adresowych. Ewidencja obejmuje zabytki nieruchome historyczne oraz karty adresowe stanowisk archeologicznych. Dla zabytków tych na kartach adresowych podawane są następujące informacje: adres, rodzaj zabytku, opis obiektu, chronologia, sposób ochrony oraz dokumentacja fotograficzna lub lokalizacja na mapie.

Aktualizacja i uzupełnianie ewidencji zabytków polega na:

- 1) dokonaniu przeglądu w terenie z częstotliwością raz do roku obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków w celu weryfikacji obiektów pod kątem stanu estetycznego;
- 2) wykonaniu dokumentacji fotograficznej w razie zmiany stanu zachowania obiektu zabytkowego;
- 3) uzupełnieniu kart adresowych gminnej ewidencji zabytków o uzyskane w trakcie przeglądu dane merytoryczne i dokumentację fotograficzną;
- 4) w przypadku czynności wymienionych w pkt 1-3 wskazane jest uczestnictwo specjalisty zajmującego się problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego.

Określenie stanów technicznych obiektów polega na:

- 1) nawiązaniu współpracy z organem nadzoru budowlanego w celu ustalenia stanu technicznego obiektów zinwentaryzowanych w gminnej ewidencji zabytków;
- 2) naniesieniu wniosków i opinii w sprawie dalszej kwalifikacji obiektów do gminnej ewidencji zabytków;
- 3) określeniu niezbędnych prac rewitalizacyjnych obiektów, określenie szacunkowej wartości ich przeprowadzenia.

W przypadku czynności wymienionych w pkt 1-3 wskazane jest uczestnictwo specjalisty zajmującego się problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego.

Bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków polega na wprowadzaniu do gminnej ewidencji zabytków zmian wynikających z rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów.

Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce może odbywać się z różnych źródeł. Podstawowe to:

1. źródła publiczne: krajowe

- budżet państwa – m.in. środki w ramach dotacji programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministra Administracji i Cyfryzacji, Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- budżety jednostek samorządu terytorialnego – m.in. dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, dotacje inwestycyjne dla instytucji kultury podległych jednostce samorządu terytorialnego, jeżeli są to obiekty wpisane do rejestru zabytków; dotacje dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na wsparcie realizacji zadań publicznych województwa warmińsko-mazurskiego w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego;

2. źródła publiczne: zagraniczne

- fundusze Unii Europejskiej związane z programami uwzględniającymi dziedzictwo kulturowe, m.in.: Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020, Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich;

3. źródła prywatne:

- osób fizycznych – składki i zbiórki publiczne na określony cel;
- osób prawnych;
- organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji;
- kościelnych osób prawnych.

1. Źródła publiczne. Środki krajowe.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w Polsce może być finansowana z różnych źródeł, w tym w szczególności w ramach krajowych środków publicznych. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz.1568 z późn. zm.) dopuszcza możliwość udzielania dotacji z budżetu państwa przez dysponentów jego części przeznaczonych na kulturę zarówno na poziomie krajowym, jak i wojewódzkim. Odpowiednio dotacje udzielane są, w

drodze ogłaszanych konkursów, przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

I. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020”. Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów cząstkowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”. Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które MKiDN realizuje w corocznie ogłaszanych programach.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza Programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Mimo, że są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach zasadniczo nie ulegał zmianie.

Aplikowanie w Programach odbywa się na zasadzie konkursu, w ramach którego składa się wnioski w dwóch terminach:

I nabór – do dnia 31 października lub 30 listopada każdego roku,

II nabór – do dnia 31 marca każdego roku, o ile środki finansowe w danym programie bądź priorytecie nie zostaną wyczerpane w I naborze.

Projekty dotyczące ochrony i promocji dziedzictwa narodowego zostały zgrupowane w programie „Dziedzictwo kulturowe”, którego celem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Edycja 2014 tego Programu składa się z pięciu priorytetów:

„OCHRONA ZABYTKÓW”

Celem priorytetu jest ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwacja i rewaloryzacja zabytków oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do wykonania w 2014 roku lub wykonanych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

Dotacja na wykonanie prac lub robót budowlanych przy jednym i tym samym zabytku może być udzielona w wysokości do 50% ogółu nakładów na te prace lub roboty. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, albo gdy sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót budowlanych. Jednakże należy

podkreślić, że łączna wysokość dotacji udzielonych z budżetu gminnego czy samorządowego oraz z innych źródeł sektora finansów publicznych na dofinansowanie tych samych prac lub robót nie może przekraczać 100% wartości inwestycji.

Zgodnie z wymogiem ustawowym, art. 77 ww. ustawy, dotacja może finansować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Instytucja zarządzająca:

Departament Ochrony Zabytków,

ul. Ksawerów 13, 02-656 Warszawa

„WSPIERANIE DZIAŁAŃ MUZEALNYCH”

Celem priorytetu jest ochrona, zachowanie, prezentacja i popularyzacja materialnego dziedzictwa kulturowego. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- organizacja czasowych wystaw muzealnych;
- modernizacja stałych wystaw muzealnych;
- tworzenie stałych wystaw muzealnych;
- publikacja katalogów do wystaw muzealnych;
- konserwacja muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego;
- zakup wyposażenia pracowni konserwatorskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się:

- samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;
- organizacje pozarządowe;
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Instytucja zarządzająca:

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów,
ul. Okrężna 9, 02-916 Warszawa

„KULTURA LUDOWA”

Celem priorytetu jest wzmocnienie poczucia tożsamości regionalnej poprzez zachowanie, dokumentowanie i przekaz elementów kultury ludowej.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- zadań edukacyjnych, w tym warsztatów, kursów i szkoleń dotyczących zagadnień szeroko pojętej kultury ludowej, w tym niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- zadań z zakresu szeroko pojętej animacji kulturowej i społecznej prowadzonej w oparciu o niematerialne dziedzictwo kulturowe, wspomagających lokalne społeczności w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji;
- publikacji książkowych z zakresu dziedzictwa kultury ludowej;
- zadań dotyczących dokumentacji, archiwizacji i udostępniania unikalnych zjawisk z zakresu dziedzictwa kultury ludowej, w tym sztuki i rękodzieła ludowego, gwary, muzyki, tańca, śpiewu, obrzędowości, obyczajowości;
- zadań popularyzujących unikalne i żywe elementy kultury ludowej, w tym konkursy, przeglądy, festiwale sztuki i rękodzieła ludowego;

- zadań dotyczących ochrony architektury regionalnej;
- zadań o charakterze artystycznym, użytkowym inspirowanych tradycyjną twórczością ludową;
- projektów badawczych i popularyzatorskich z zakresu antropologii kulturowej, etnologii i etnografii.

Z priorytetu wyłączone są zadania związane z obchodami 200 rocznicy urodzin Oskara Kolberga, zadania archeologiczne, zadania o tematyce historycznej, w tym również rekonstrukcje wydarzeń historycznych i turnieje rycerskie, festyny, zloty i zawody regionalne oraz zakupy strojów ludowych.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;
- organizacje pozarządowe;
- podmioty prowadzące działalność gospodarczą;
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Instytucja zarządzająca:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Departament Narodowych Instytucji Kultury,
ul. Krakowskie Przedmieście 15/17,
00-071 Warszawa

„OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ”

Celem priorytetu jest dokumentowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;
- rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
- dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;
- publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- państwowe instytucje kultury;
- samorządowe instytucje kultury;
- archiwa państwowe;
- organizacje pozarządowe;
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Instytucja zarządzająca:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Departament Dziedzictwa Kulturowego,
ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa

„OCHRONA ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH”

Celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z zasadami konserwatorskimi opartymi na zasadzie zrównoważonego rozwoju zapisanej w art. 5 Konstytucji RP.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego:

- ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego:

- samorządowe instytucje kultury;
- państwowe instytucje kultury;
- organizacje pozarządowe;
- publiczne uczelnie akademickie;
- niepubliczne uczelnie akademickie;
- podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Instytucja zarządzająca:

Narodowy Instytut Dziedzictwa,
ul. Szeroki Dunaj 5, 00-255 Warszawa

„OCHRONA I CYFRYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO”

Celem priorytetu jest zainicjowanie kompleksowego procesu cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych, bibliotecznych i

audiowizualnych, znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku, lub uczelni publicznych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- opracowanie zasobów kultury i dziedzictwa narodowego ze szczególnym uwzględnieniem niepaństwowego zasobu archiwalnego wraz z przeprowadzeniem koniecznych prac konserwatorskich;
- digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
- udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urzędów multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
- przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- organizacje pozarządowe;
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne;
- uczelnie publiczne.

Instytucja zarządzająca:

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów,
ul. Goraszewska 7, 02-910 Warszawa

„KOLBERG 2014 - PROMESA MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO”

Celem programu jest uczczenie 200. rocznicy urodzin Oskara Kolberga poprzez działania o charakterze badawczym, dokumentacyjnym, edukacyjnym, artystycznym, naukowym i wydawniczym, a także inspirowane szeroko rozumianą kulturą ludową i tradycyjną.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań:

1) Tradycja żywa w działaniu:

a) Zadania związane z prowadzeniem działań dokumentujących współczesne zjawiska z zakresu folkloru słownego, muzycznego i tanecznego, sztuk wizualnych, zdobniczych i architektury regionalnej, obrzędowości i obyczajowości, języka regionalnego i gwary:

- prowadzenie badań terenowych oraz dokumentacja fotograficzna, audio i wideo badanych zjawisk kulturowych oraz opracowywanie materiałów terenowych;
- udostępnianie materiałów z badań terenowych poprzez tworzenie ogólnodostępnych baz danych z zachowaniem i poszanowaniem praw autorskich.

b) Zadania związane z upowszechnianiem dorobku badaczy i dokumentalistów:

- produkcja lub koprodukcja materiałów audiowizualnych oraz przygotowanie i postprodukcja materiałów audiowizualnych dotąd nierozpowszechnianych, w celu ich rozpowszechniania za pomocą różnych form przekazu, zawierających archiwalne i współczesne nagrania;

- projektowanie interaktywnych stron internetowych i platform edukacyjnych zbudowanych w oparciu o archiwalia, zbiory i kolekcje muzyczne;
- organizacja wystaw i innych form prezentujących zbiory, archiwalia, eksponaty;
- opracowywanie materiałów dla osób z ograniczeniami sprawności.

c) Zadania realizowane we współpracy międzyśrodowiskowej z podmiotami reprezentującymi środowiska lokalne, których celem jest wymiana doświadczeń w zakresie twórczości muzycznej, słownej, tanecznej i wizualnej, w tym warsztaty mistrzowskie, których efektem będzie opracowana i udostępniona dokumentacja oraz organizacja nowoczesnych projektów edukacyjnych i interdyscyplinarnych z użyciem nowych mediów, włączenie projektów z obszaru przemysłów kreatywnych;

d) Zadania realizowane we współpracy międzynarodowej z podmiotami pochodzącymi z obszarów, które opisywał Oskar Kolberg, które mają na celu wymianę doświadczeń w zakresie dokumentacji, upowszechniania i udostępniania treści tradycyjnych, między innymi poprzez wspólne organizowanie badań, wystaw i koncertów.

2) Tradycja jako inspiracja:

a) Zadania związane z przekazem treści kulturowych:

- koncerty muzyki inspirowanej muzyką tradycyjną;
- organizacja warsztatów i szkoleń dla profesjonalistów;
- realizacja indywidualnych lekcji / kursów / warsztatów opartych na relacji mistrz – uczeń.

b) Zadania związane z tworzeniem nowych dzieł zainspirowanych tradycją:

- opracowania sceniczne utworów kompozytorów odwołujących się do kultur tradycyjnych polskich oraz ich wystawienie;
- realizacja audycji radiowych i dzieł audiowizualnych prezentujących dorobek kultur tradycyjnych oraz współczesnych ich interpretacji;
- ogłaszanie i przeprowadzanie konkursów na współczesne kompozycje utworów muzycznych i tanecznych, a także sztuk teatralnych nawiązujących do kultur tradycyjnych lub odwołujących się do już istniejącego dorobku muzycznego, tanecznego i teatralnego w tym zakresie.

3) Tradycja udokumentowana jako źródło:

a) Zadania związane z konserwacją i zabezpieczaniem archiwów oraz ich udostępnianiem w Internecie:

- skanowanie i obróbka techniczna materiałów pochodzących z badań terenowych i udostępnienie ich w Internecie;
- projektowanie i uzupełnianie bibliotek cyfrowych o skany wydawnictw wydanych przed 1945 rokiem, a także skanowanie roczników muzealnych, czasopism naukowych i popularnonaukowych;

– projektowanie stron internetowych poświęconych zespołom archiwaliów, a także tworzenie otwartych portali poświęconych „historii mówionej”.

b) Zadania związane z wydawaniem książek i czasopism, prezentujących wyniki badań dotyczących zjawisk polskiej kultury tradycyjnej:

– reprinty książek wydanych przed 1945 rokiem ze szczególnym uwzględnieniem monografii opatrzonych współczesnymi, krytycznymi wprowadzeniami i/lub komentarzami;

– tłumaczenia z języków obcych na język polski ważnych dzieł dokumentujących zjawiska i procesy kulturowe, będące efektem realizowanych na obszarze naszego kraju (w granicach II RP) badań;

– wydawanie numerów czasopism ze szczególnym uwzględnieniem numerów monograficznych;

– wydawanie publikacji o charakterze edukacyjnym i popularyzatorskim;

– wydawanie antologii tekstów archiwalnych poświęconych wybranym zagadnieniom lub będące zbiorem tekstów jednego autora.

4) Kompleksowe zadania multidyscyplinarne łączące wybrane spośród działań określonych w pkt. 1-3.

O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- państwowe instytucje kultury;

- samorządowe instytucje kultury;

- organizacje pozarządowe;

- kościoły i związki wyznaniowe;

- uczelnie (w tym artystyczne);

- szkoły publiczne i niepubliczne (w tym artystyczne);

- podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Instytucja zarządzająca:

Instytut Muzyki i Tańca,

ul. Fredry 8, 00-097 Warszawa

„PROGRAM WIELOLETNI MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO KULTURA+”

Celem realizowanego w latach 2011-2015 Programu Wieloletniego KULTURA+ jest poprawa dostępu do kultury oraz uczestnictwa w życiu kulturalnym na terenach wiejskich i wiejsko-miejskich, poprzez modernizację i budowę infrastruktury bibliotecznej oraz digitalizację zasobów polskich muzeów, bibliotek i archiwów.

Program KULTURA+ składa się z dwóch Priorytetów:

- Priorytetu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”, zarządzanego przez Instytut Książki w Krakowie.

W ramach priorytetu wspierany jest remont, przebudowa, rozbudowa i budowa budynków bibliotek w małych gminach. Wszystkie informacje na temat priorytetu dostępne są na stronie: www.bibliotekaplus.pl.

- Priorytetu „Digitalizacja”, zarządzanego przez Narodowy Instytut Audiowizualny. Priorytet „Digitalizacja” ma na celu poszerzenie i ułatwienie dostępu do cyfrowych zasobów polskiego dziedzictwa kulturowego, poprzez digitalizację zbiorów i rozbudowę pracowni digitalizacyjnych. Informacje dostępne są na stronie: www.nina.gov.pl.

II. Wojewódzki Konserwator Zabytków

Warmińsko-Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków, działając z upoważnienia ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.) ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę Warmińsko-Mazurskiego, pozostających w jego dyspozycji. Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

Warunkiem ubiegania się właściciela lub posiadacza zabytku o dotację celową na prace przy zabytku jest posiadanie odrębnej decyzji o wpisie obiektu do rejestru zabytków lub wyszczególnienie zabytku w decyzji wpisującej zespół obiektów do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego

Uprawnieni wnioskodawcy:

- osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego; z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, o którym mowa w § 2 pkt 1 lit. c), może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót przy zabytku określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162, poz. 1568 ze zm.):

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;

- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w punktach oznaczonych literami g.-o;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wnioski o udzielenie dofinansowania zadań składa się w terminach:

- do dnia 28 lutego - na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone w bieżącym roku,
- do dnia 30 czerwca - na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku tzw. refundacja

III. Budżety jednostek samorządu terytorialnego

Ustawodawca w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewidział też możliwość dofinansowywania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków ze środków jednostek samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez organy stanowiące tych jednostek. Dotyczy to samorządów wszystkich szczebli.

W każdym przypadku o dotację może ubiegać się, w drodze corocznie ogłaszanego konkursu, każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Ze środków dotacji można dofinansować wykonanie planowanych prac lub robót budowlanych tylko przy zabytkach wpisanych do rejestru, które mieszczą się w katalogu wskazanym w w/w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Analogicznie jak w przypadku dotacji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na realizację w/w zadań, dotacja na wykonanie prac lub robót budowlanych przy jednym i tym samym zabytku może być udzielona w wysokości do 50% ogółu nakładów na te prace lub roboty. W szczególnie uzasadnionych przypadkach może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót budowlanych.

Na szczeblu wojewódzkim od 2009 r. co roku w budżecie województwa zabezpieczane są środki finansowe przeznaczone na udzielenie dotacji na wykonanie prac lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego.

Ponadto w ramach sprawowanego mecenatu zarówno przez samorząd województwa, jak i gminny, udzielane są, w drodze corocznie ogłaszanych konkursów ofert, dotacje dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na wsparcie realizacji zadań publicznych w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

2. Źródła publiczne. Środki zagraniczne.

Możliwość finansowania ochrony zabytków została włączona do działań współfinansowanych środkami finansowymi Unii Europejskiej. Wejście Polski do Unii Europejskiej otworzyło wiele nowych możliwości związanych z realizacją projektów z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Fundusze europejskie, tj. fundusze strukturalne, programy wspólnotowe oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy umożliwiły realizację wielu ciekawych inicjatyw, zarówno tych o charakterze infrastrukturalnym, jak i przedsięwzięć artystycznych.

Działania związane z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego mogą być dofinansowywane z dwóch zasadniczych źródeł:

I. Fundusze Unii Europejskiej

1. Fundusze strukturalne i Fundusz Spójności:

1.1. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, m.in.

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko,
- Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka,

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014–2020,
- Program Operacyjny Europejskiej Współpracy Terytorialnej.

1.2. Europejski Fundusz Społeczny

- Program Operacyjny Kapitał Ludzki.

2. Fundusz: rolny i rybacki:

– Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020,

– Europejski Fundusz Rybacki

- Program Operacyjny Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich.

II. Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy

Oprócz funduszy, wskazanych powyżej, istnieją **inicjatywy wspólnotowe**. Obecnie funkcjonują trzy nowe inicjatywy:

JESSICA – celem tego wspólnego przedsięwzięcia Komisji Europejskiej, Europejskiego Banku Inwestycyjnego oraz Banku Rozwoju Rady Europy jest wspieranie inwestycji służących zapewnieniu zrównoważonego rozwoju w miastach. Zakres wsparcia w ramach inicjatywy obejmuje również coraz szerszy krąg tematyczny – rozpoczynając od rewitalizacji, poprzez edukację, kulturę, turystykę i transport a kończąc na odnawialnych źródłach energii.

Inicjatywa JESSICA przewiduje stworzenie specjalnych funduszy rozwoju miast lub funduszy powierniczych, zasilonych środkami strukturalnymi, których zadaniem będzie wspieranie, przy pomocy instrumentów finansowych, projektów realizowanych w ramach zintegrowanych planów rozwoju miejskiego. Beneficjenci, dzięki tej inicjatywie będą mieli dostęp do dogodnych instrumentów finansowych, takich jak korzystne kredyty, środki kapitałowe lub gwarancje często konieczne do realizacji projektów, ale nie będą mieli możliwości pozyskania dotacji. Inicjatywa Jessica jest nowatorskim podejściem do wykorzystywania środków unijnych, zakładającym odejście od finansowania dotacyjnego na rzecz finansowania zwrotnego. Dzięki jej pilotażowemu wdrożeniu w ramach obecnego okresu programowania, część polskich regionów, które zdecydowały się na jej wdrażanie, zdobędzie niezwykle cenne doświadczenie, umożliwiające efektywniejsze wdrażanie nowatorskich instrumentów inżynierii finansowej, które mają stanowić główną oś najbliższej perspektywy finansowej UE na lata 2014–2020.

Z finansowania w ramach Inicjatywy Jessica mogą skorzystać projekty uprawnione do dofinansowania w ramach działania regionalnego programu operacyjnego, z którego środki zostały wyodrębnione w celu sfinansowania Inicjatywy Jessica w danym regionie. Wśród przykładowych rodzajów projektów wymienić można m.in. przebudowę budynków lub zespołów obiektów w celu

nadania im innych niż dotąd funkcji użytkowych (np. na cele gospodarcze, społeczne, kulturowe) lub przystosowanie obiektów do nowych wymagań bez zmiany ich funkcji (wymiana instalacji, elementów konstrukcyjnych, itp.) przy jednoczesnym zachowaniu walorów historycznych i architektonicznych istniejących obiektów; przywrócenie wartości obejmujące remont lub modernizację obiektów o szczególnej wartości zabytkowej, mające na celu wyeksponowanie wartości zabytkowych danego obiektu; zagospodarowanie terenów poprzemysłowych i powojkowych na cele usługowe, handlowe, rozrywkowe, kulturalne, itp.

JASPERS – jest to wsparcie udzielane potencjalnym beneficjentom projektów indywidualnych o charakterze infrastrukturalnym, które zostaną zgłoszone przez instytucję zarządzającą programem operacyjnym. Do wsparcia kwalifikują się projekty duże, czyli takie których całkowita szacunkowa wartość wynosi co najmniej 25 mln euro w sektorze środowiska oraz 50 mln w pozostałych sektorach. Przedmiotem wsparcia jest pomoc doradcza mająca na celu przygotowanie projektów do realizacji, w tym m.in. weryfikacja przygotowanej dokumentacji oraz analiza wybranych problemów. Beneficjent zasadniczo nie ponosi kosztów doradztwa z JASPERS. Jedynymi wydatkami z jakimi może się liczyć są koszty dostarczania dokumentów oraz organizacji spotkań.

Szczegółowe informacje: www.mrr.gov.pl

www.funduszeuropejskie.gov.pl

JEREMIE – inicjatywa ta ma na celu poprawę wykorzystania oraz zwiększenie efektywności środków przeznaczanych na wsparcie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w ramach funduszy strukturalnych. Pozwala ona na skorzystanie z wiedzy i doświadczenia Europejskiego Funduszu Inwestycyjnego przy opracowywaniu programów operacyjnych w zakresie wsparcia Ministerstwa Skarbu Państwa za pomocą odnawialnych instrumentów inżynierii finansowej, a następnie wdrażanie uzgodnionych instrumentów w ramach inicjatywy. JEREMIE to zatem wsparcie dla instrumentów finansowych, np. funduszy kapitałowych, na rzecz poprawy dostępu do funduszy wsparcia rozwoju małych średnich firm, a także mikroprzedsiębiorstw w regionach. Pomoc oferowana w ramach JEREMIE nie ma charakteru bezpośredniego dofinansowania, ale udzielana jest w formie rynkowych instrumentów finansowych, co sprawia, że jest to pomoc zwrotna. Istotą inicjatywy JEREMIE jest bowiem dostarczenie środków unijnych nie bezpośrednio do małych i średnich przedsiębiorstw, ale do pośredników finansowych co sprawia, że wyróżnia się od tradycyjnych dotacji unijnych swoim odnawialnym mechanizmem dofinansowania.

Szczegółowe informacje: www.jeremie.com.pl

FUNDUSZE UNII EUROPEJSKIEJ

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

Środki na projekty o charakterze ponadregionalnym z zakresu dziedzictwa dostępne są w ramach **Priorytetu XI „Kultura i dziedzictwo kulturowe”**. Priorytet ten ma na celu aktywne

wspieranie rozbudowę i modernizację infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz ochronę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim i światowym.

Działanie XI.1 „Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym”. Pomocy finansowej udziela się podmiotom z tytułu inwestycji w zakresie: rewitalizacji, rewaloryzacji, konserwacji, renowacji, restauracji, zachowania, a także adaptacji na cele kulturalne obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem, zakupu i remontu trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu (wyłącznie jako jeden z elementów projektu), konserwacji zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, archiwaliów i zbiorów filmowych, zabezpieczenia zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem, rozwoju zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizację zabytkowych zasobów bibliotecznych i muzealnych oraz archiwaliów i zbiorów filmowych, tworzenia wirtualnych instytucji kultury (dot. wykorzystania w tym celu zbiorów zabytkowych i/lub o szczególnej wartości historycznej), przygotowania kompleksowej dokumentacji niezbędnej do wnioskowania i realizacji przedsięwzięcia w ramach działania. W ramach działania można się ubiegać o dofinansowanie w wysokości do 85% kosztów kwalifikowanych projektu. Minimalna wartość projektu wynosi 20 mln zł.

Dla projektów dotyczących wyłącznie: konserwacji zabytków ruchomych, rozwoju zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym digitalizacji zabytkowych zasobów bibliotecznych, muzealnych, archiwalnych i zbiorów filmowych, zabezpieczenia zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem, tworzenie wirtualnych instytucji kultury (dot. wykorzystania w tym celu zbiorów zabytkowych), minimalna wartość projektu wynosi 4 mln zł. Ponadto dla wszystkich typów projektów realizowanych przez instytucje kultury państwowe i współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego, archiwa państwowe oraz dopuszczone w działaniu typy szkół i uczelni artystycznych minimalna wartość projektu wynosi 4 mln zł.

Rodzaje beneficjentów: instytucje kultury (państwowe, samorządowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego); jednostki samorządu terytorialnego; kościoły i związki wyznaniowe; organizacje pozarządowe; archiwa państwowe; szkoły artystyczne (dla których organem prowadzącym jest minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub jednostki samorządu terytorialnego), wyłącznie w zakresie zadań z obszaru digitalizacji zabytkowych zbiorów, konserwacji zabytków ruchomych oraz ich zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem; uczelnie artystyczne (nadzorowane przez ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego) wyłącznie w zakresie zadań z obszaru digitalizacji zabytkowych zbiorów, konserwacji zabytków ruchomych oraz ich zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem; publiczne uczelnie wyższe, inne niż artystyczne wyłącznie w zakresie zadań z obszaru digitalizacji zabytkowych zbiorów, konserwacji zabytków ruchomych oraz ich

zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem; partnerstwa zawiązane w ramach określonego w działaniu katalogu beneficjentów.

Działanie XI.2 „Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym”.

Celem jest rozwój oraz poprawa infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym oraz zwiększenie dostępu do kultury. W ramach działania wspierane będą projekty z zakresu rozwoju oraz poprawy stanu niezabytkowej infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym. Prace w obiektach zabytkowych wraz z ich otoczeniem mogą być realizowane jedynie jako niezbędny (dodatkowy) element projektu. Pomocy finansowej udziela się podmiotom z tytułu inwestycji w zakresie: budowy, rozbudowy, remontu i przebudowy instytucji kultury, zakupu i remontu trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej (wyłącznie jako jeden z elementów projektu), przygotowania kompleksowej dokumentacji niezbędnej do wnioskowania i realizacji przedsięwzięcia w ramach działania.

W ramach Działania można się ubiegać o dofinansowanie w wysokości do 85% kosztów kwalifikowanych. Minimalna wartość projektu wynosi 20 mln zł. Dla projektów, gdzie beneficjentami są instytucje kultury państwowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz archiwa państwowe, minimalna wartość projektu wynosi 4 mln zł.

Rodzaje beneficjentów: instytucje kultury (państwowe, samorządowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego); organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe; archiwa państwowe; jednostki samorządu terytorialnego; partnerstwa zawiązane w ramach określonego w działaniu katalogu beneficjentów.

Działanie XI.3. Infrastruktura szkolnictwa artystycznego.

W ramach Priorytetu można się ubiegać o dofinansowanie infrastruktury szkolnictwa artystycznego. W ramach działania wspierane są projekty z zakresu rozwoju i poprawy stanu infrastruktury szkół i uczelni artystycznych oraz prac prowadzonych w obiektach zabytkowych oraz zespołach tych obiektów wraz z ich otoczeniem.

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2014-2020

Głównym celem Programu jest rozwój polskiej gospodarki w oparciu o innowacyjne przedsiębiorstwa. Wspierana i promowana będzie innowacyjność na poziomie co najmniej krajowym lub międzynarodowym.

Projekty z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego mogą być realizowane w ramach **Priorytetu VI „Polska gospodarka na rynku międzynarodowym”**.

Działanie VI.4 „Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym”.

Jego celem jest wsparcie inwestycji dla stworzenia konkurencyjnych i innowacyjnych produktów turystycznych o charakterze unikatowym i ponadregionalnym, przy zachowaniu chłonności terenów turystycznych i ich pojemności turystycznej.

W ramach Działania VI.4 wspierane będą indywidualne projekty turystyczne (wyłącznie tryb indywidualny wyboru projektów), o następującym charakterze: kompleksowe ponadregionalne projekty obejmujące inwestycje w spójną infrastrukturę unikatowych produktów turystycznych; projekty przewidujące wsparcie dla obiektów stanowiących wyjątkowe atrakcje turystyczne znajdujące się na liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO lub uznane przez Prezydenta RP za Pomniki Historii.

Minimalna wartość projektu wynosi 10 mln zł.

Beneficjenci: jednostki samorządu terytorialnego i instytucje im podległe; jednostki administracji rządowej i instytucje im podległe; instytucje otoczenia biznesu, w tym izby gospodarcze, fundacje i stowarzyszenia non-profit działające na rzecz sektora turystycznego; przedsiębiorcy.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020

Regionalne Programy Operacyjne realizowane są w celu podnoszenia konkurencyjności regionów przez samorządy poszczególnych województw. RPO są dopełnieniem programów o charakterze centralnym, obejmujących swym zakresem obszar całego kraju, tj.: PO Infrastruktura i Środowisko, PO Innowacyjna Gospodarka oraz PO Kapitał Ludzki.

W ramach RPO zagwarantowano wsparcie dla kultury dotyczące działań z zakresu zachowania dziedzictwa kulturowego, budowy, rozbudowy oraz rozwoju publicznej infrastruktury kultury, a także digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w obszarze kultury. W momencie powstawania Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Kutnowskiego nie były jeszcze znane szczegóły programu na lata 2014-2020, jednak ze względu na analogiczne zakresy osi priorytetowych co w latach 2007-2013, można się spodziewać, że o środki na projekty z zakresu kultury i dziedzictwa narodowego będzie można się starać w ramach:

Osi Priorytetowej 5 „Infrastruktura społeczna”

Działanie 5.4 „Infrastruktura kultury”. W poprzednim okresie finansowania dofinansowanie można było otrzymać na następujące zadania: prace konserwatorskie, restauratorskie lub inne roboty budowlane dopuszczalne w przypadku zabytków (odpowiednio – obiektów historycznych) nieruchomych z zachowaniem pełnionych przez nie dotychczas funkcji kulturalnych lub nadaniem takich funkcji, budowa bądź przebudowa infrastruktury kulturalnej lub zakup wyposażenia do obiektów instytucji kultury, zabezpieczenie zasobów instytucji kulturalnych na wypadek zagrożeń, szczególnie w zakresie zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych, digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego pod warunkiem powszechnego udostępnienia stworzonej bazy, tworzenie i rozwój sieci punktów informacji kulturalnej (w tym także przygotowanie i dystrybucja nieodpłatnych publikacji służących informacji kulturalnej), systemów oznakowania obszarów i obiektów atrakcyjnych kulturowo, tworzenie i rozwój systemów e-informacji kulturalnej, organizacja wydarzeń kulturalnych, mających wpływ na wzrost znaczenia kultury jako czynnika stymulującego

rozwój społeczno gospodarczy oraz tożsamości regionalnej (tylko jako element projektu infrastrukturalnego, w uzasadnionych przypadkach, gdy jest to konieczne dla pomyślnej realizacji projektu o charakterze inwestycyjnym), kampanie promocyjne w kraju i zagranicą, których celem jest promowanie kultury regionu, w tym udział w wystawach i imprezach kulturalnych, przygotowanie programów tworzenia, rozwoju lub promocji lokalnych i regionalnych produktów kulturowych, w tym przede wszystkim wykonanie analiz potencjału i popytu.

O dotację mogły ubiegać się: jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia, jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego, posiadające osobowość prawną, organy administracji rządowej, instytucje kultury, wyższe szkoły artystyczne, jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną, kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy.

Priorytet 6 „Odnowa Obszarów Miejskich”

Działanie 6.1 „Rewitalizacja obszarów problemowych”.

Dofinansowanie można otrzymać na następujące zadania: odbudowa, renowacja lub modernizacja budynków lub obiektów (w szczególności w zdegradowanych dzielnicach miast, osiedlach mieszkaniowych, obszarach przemysłowych i powojkowych), lub ich adaptacja do nowych funkcji, przyczyniające się do tworzenia nowych miejsc pracy oraz neutralizacji niekorzystnych zjawisk społecznych, gospodarczych i ekologicznych, prace konserwatorskie, restauratorskie lub inne roboty budowlane dopuszczalne w przypadku zabytków nieruchomych (odpowiednio – obiektów historycznych) w celu przystosowania w/w obiektów do nowych funkcji lub utrzymania funkcji dotychczasowych, kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznej rewitalizowanych terenów, w tym budowa lub przebudowa małej architektury oraz tworzenie lub modernizacja miejsc rekreacji i terenów zielonych, przygotowanie terenów na obszarach objętych rewitalizacją pod realizację nowych inwestycji gospodarczych (w tym uzbrojenie terenu pod przyszłe inwestycje, wyburzanie obiektów, adaptacja obiektów do potrzeb działalności gospodarczej oraz modernizacja istniejącej infrastruktury sieciowej), wymiana, budowa, przebudowa lub modernizacja instalacji komunalnej (w tym przede wszystkim wodno-kanalizacyjnej, elektrycznej, ciepłowniczej i gazowej) w rewitalizowanych obiektach, budowa systemów monitoringu w celu podniesienia bezpieczeństwa publicznego, budowa systemów zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych w rewitalizowanych obiektach.

O dotację mogą ubiegać się: jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia, jednostki organizacyjne JST posiadające osobowość prawną, jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, TBS, przedsiębiorcy.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2014-2020

Program umożliwia pełne wykorzystanie potencjału zasobów ludzkich poprzez realizację tzw. „projektów miękkich” (nieinwestycyjnych), aktywne włączenie się instytucji i organizacji sektora kultury w rozwój zasobów ludzkich m.in. poprzez: upowszechnienie i modernizację systemu edukacji (w tym szkół i uczelni artystycznych), upowszechnianie modelu kształcenia przez całe życie, udział w procesie integracji społecznej i zapobieganiu wykluczeniu społecznemu (domy kultury, biblioteki, organizacje związków wyznaniowych, działające w obszarze pomocy społecznej).

Program umożliwia realizację działań z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w ramach wielu priorytetów, m.in.:

priorytety centralne:

Priorytet 4 „Szkolnictwo wyższe i nauka”

Działanie 4.1 „Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego uczelni oraz zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy”, Poddziałanie 4.1.1 „Wzmocnienie potencjału dydaktycznego uczelni”. Pomocy finansowej udziela się podmiotom w zakresie: otwierania nowych, atrakcyjnych kierunków studiów, organizacji praktyk studenckich, wsparcia stypendialnego, pomocy studentom niepełnosprawnym w dostępie do oferty wyższych uczelni.

priorytety regionalne:

Priorytet 7 „Promocja integracji społecznej”

Działanie 7.2 „Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej”, Poddziałanie 7.2.1 „Aktywizacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym – projekty konkursowe”. Pomocy finansowej udziela się na projekty: zakładające utworzenie centrów integracji społecznej w gminnych bibliotekach i domach kultury w celu poprawy dostępu do zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, zajęcia o charakterze kulturalnym (np. warsztaty muzyczne), mające na celu przywrócenie osób zagrożonych wykluczeniem do życia społecznego, pozaszkolne formy integracji społecznej młodzieży (np. warsztaty teatralne w domach kultury).

Działanie 7.3 „Inicjatywy lokalne na rzecz aktywnej integracji”

Pomocy finansowej udziela się na projekty: realizujące pozaszkolne formy integracji społecznej młodzieży, kulturalne inicjatywy lokalne na terenach wiejskich (np. z zakresu kultywowania tradycji).

Priorytet 9 „Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach”

Działanie 9.5 „Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich”

Działanie przyczynia się do pobudzenia aktywności mieszkańców obszarów wiejskich na rzecz samoorganizacji i tworzenia lokalnych inicjatyw ukierunkowanych na rozwój edukacji i

podnoszenia poziomu wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich. Pomocy finansowej udziela się na projekty: tworzenia i wsparcia działalności inicjatyw ukierunkowanych na pobudzenie świadomości środowisk lokalnych i ich zaangażowanie w działania na rzecz rozwoju edukacji na terenach wiejskich i podnoszenia poziomu wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców obszarów wiejskich oraz rozwoju usług edukacyjnych na tych obszarach.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich jest instrumentem realizacji polityki Unii Europejskiej w zakresie rozwoju obszarów wiejskich. Podstawowym celem Programu jest realizacja koncepcji wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich. Zakłada ona wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych i wzrost konkurencyjności sektora rolno-spożywczego, z jednoczesnym zapewnieniem instrumentów na rzecz różnicowania działalności gospodarczej w kierunku pozyskania i stworzenia alternatywnych źródeł dochodów mieszkańców wsi. O środki na projekty z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego można starać się w ramach: Priorytetu 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i zróżnicowanie gospodarki wiejskiej” (Działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi”) oraz Priorytetu 4 „Leader” (Działanie 4.1. „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”, Działanie 4.2. „Wdrażanie projektów współpracy”).

Priorytet 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i zróżnicowanie gospodarki wiejskiej”

Działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi”

Pomocy finansowej udziela się podmiotom z tytułu inwestycji w zakresie: budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów: • pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe, • służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury, kształtowania obszaru przestrzeni publicznej; budowy remontu lub przebudowy infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych; zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne; odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci; kultywowania tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów.

O dofinansowanie ubiegać się może: gmina, instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, działająca na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, organizacja pozarządowa o statusie organizacji pożytku publicznego w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o

wolontariacie, której cele statutowe są zbieżne z celami działania "Odnowa i rozwój wsi" objętego PROW 2007-2013.

Priorytet 4 „Leader”

Działanie 4.1. „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”

Działanie ma na celu umożliwienie mieszkańcom obszaru objętego lokalną strategią rozwoju (LSR) realizacji projektów w ramach tej strategii. Realizacja strategii powinna przyczynić się do poprawy jakości życia na obszarach wiejskich m.in. poprzez wzrost aktywności lokalnych społeczności oraz stymulowanie powstawania nowych miejsc pracy. W ramach realizacji LSR, zatwierdzonych przez samorząd województwa, LGD wybiera projekty do realizacji w ramach środków przyznanych na realizację strategii. Pracownicy LGD pomagają wnioskodawcom w przygotowaniu projektów. Wnioski te mogą dotyczyć projektów kwalifikujących się do udzielenia pomocy w ramach działań osi 3: Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej: • Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, • Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, • Odnowa i rozwój wsi, • oraz innych projektów zwanych dalej „małymi projektami”, które nie kwalifikują się do wsparcia w ramach działań osi 3, ale przyczyniają się do osiągnięcia celów tej osi, tj. poprawy jakości życia lub większego zróżnicowania działalności gospodarczej na obszarze działania LGD.

Dla małych projektów, działania mogą dotyczyć, m.in.: organizacji szkoleń i innych przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym i warsztatowym dla ludności z obszaru objętego LSR; promocji i rozwoju lokalnej aktywności, w tym promocji lokalnej twórczości kulturalnej i artystycznej, z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego, historycznego oraz przyrodniczego; rozwoju agroturystyki i turystyki na obszarach wiejskich, w tym: utworzenia lub zmodernizowania elektronicznej bazy informacji turystycznej oraz stron WWW, przygotowania i wydania folderów i innych publikacji informacyjnych, oznaczenia obiektów ważnych lub charakterystycznych dla obszaru objętego lokalną strategią rozwoju; inicjowania powstawania, rozwoju, przetwarzania, wprowadzenia na rynek oraz podnoszenia jakości produktów i usług bazujących na lokalnych zasobach, w tym naturalnych surowcach i produktach rolnych i leśnych oraz tradycyjnych sektorach gospodarki; organizacji imprez kulturalnych na obszarze objętym działalnością LGD; zakupu i nasadzenia tradycyjnej roślinności oraz starych odmian roślin (nasion, sadzonek, kłaczy, bulw, etc.) w celu wykorzystania lub odnowienia cennego dziedzictwa przyrodniczego lub kulturowego ze szczególnym wskazaniem na obszary chronione w tym obszary objęte siecią Natura 2000, renowacji, zabezpieczenia i oznakowania przydrożnych kapliczek, pomników przyrody, odkrywek geologicznych i innych miejsc i budowli charakterystycznych dla danej miejscowości i istotnych dla realizacji LSR wraz z uporządkowaniem terenu wokół tych miejsc; odnawiania elewacji i dachów prywatnych budynków, ogrodzeń, oraz innych obiektów

charakterystycznych dla budownictwa danego regionu; zakupu strojów, eksponatów i innego wyposażenia dla zespołów artystycznych, zespołów folklorystycznych oraz innych grup i zespołów kultywujących miejscowe tradycje i zwyczaje; inwestycji służących utrzymaniu i kultywowaniu tradycyjnych zawodów i rzemiosła oraz inwestycji służących wspieraniu twórczości lokalnej lub ludowej zakupu wyposażenia świetlic wiejskich i ich remont.

W przypadku małych projektów beneficjentem mogą być osoby fizyczne zameldowane na obszarze działania LGD lub posiadające siedzibę na obszarze działania LGD, jeśli prowadzą działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe, osoby prawne i jednostki organizacyjne związków wyznaniowych i kościołów, posiadające siedzibę na obszarze działania LGD lub działające na obszarze LGD.

Działanie 4.2. „Wdrażanie projektów współpracy”. Mając na uwadze fakt, iż Leader jest podejściem przekrojowym i partnerskim, projekty realizowane w ramach Działania 4.2 umożliwiają osiągnięcie celów Priorytetu 3. W ramach Działania pomoc jest przyznawana Lokalnym Grupom Działania na realizację projektów współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej zawartych w opracowanej i realizowanej przez nie Lokalnych Strategiach Rozwoju oraz nieuwzględnionych w nich, lecz zgodnych z celami w nich zawartymi. Na projekt współpracy składa się zarówno przygotowanie projektu, w tym opracowanie koncepcji projektu, jak i sama realizacja projektu.

Programy wspólnotowe

Projekty z zakresu ochrony zabytków można podzielić na dotyczące obiektów nieruchomych i ruchomych. W przypadku projektów inwestycyjnych dziedzictwa nieruchomego wyróżniamy projekty dotyczące między innymi: ochrony dziedzictwa kulturowego (renowacji, konserwacji, restauracji i adaptacji na cele kulturalne obiektów historycznych, bądź wpisanych do rejestru zabytków), budowy, przebudowy i rozbudowy obiektów infrastruktury kultury, rewitalizacji historycznych obszarów miejskich, w tym obszarów poprzemysłowych, powojaskowych, obszarów starówek.

Do projektów dziedzictwa ruchomego zaliczamy natomiast np.: zakup wyposażenia dla obiektów kultury, konserwację zabytkowych księgozbiorów i archiwaliów, digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów bibliotecznych i archiwalnych w celu powszechnego ich udostępniania, zabezpieczanie przed nielegalnym wywozem, kradzieżą lub zniszczeniem zabytków ruchomych. Ponadto dofinansowanie można również uzyskać na projekty nieinwestycyjne tzw. „miękkie”, związane są m.in. z organizacją wydarzeń kulturalnych, takich jak np.: wystawy, festiwale, przedstawienia, koncerty, wymiana artystyczna, badania, szkolenia i warsztaty. Koszty realizacji projektów „miękkich” są zazwyczaj dużo niższe niż koszty projektów inwestycyjnych. Dofinansowanie tych zadań możliwe jest poprzez m.in.: PO Kapitał Ludzki (omówiony powyżej), Program Kultura 2014-2020,

Program Europa dla Obywateli to program Unii Europejskiej wspierający aktywne obywatelstwo europejskie. Program ten, realizowany w latach 2007-2013, kontynuowany w latach 2014-2020, dąży do zaangażowania obywateli i organizacji społeczeństwa obywatelskiego w proces integracji europejskiej. Program realizuje cele, jak.: aktywne zaangażowanie obywateli w życie publiczne i w proces integracji europejskiej, rozwijanie ich poczucia przynależności do Europy, rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, pogłębienie tolerancji i wzajemnego zrozumienia pomiędzy obywatelami Europy.

7. Program Ramowy. Program wspiera zadania we wszystkich dziedzinach nauki (np. badania archeologiczne, badania w dziedzinie nowoczesnych technik konserwacji zabytków). W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie działań, zmierzających do, m.in.: poprawy integracji społecznej poprzez ułatwienie dla osób niepełnosprawnych korzystania z dóbr kultury, poprawy jakości usług w dziedzinie kultury, np. digitalizacja zbiorów bibliotecznych i muzealnych, wykorzystanie nowoczesnych technologii medialnych, ochrony i rozwoju dziedzictwa kulturowego poprzez opracowanie strategii konserwacji zabytków i promowanie integracji obiektów kultury z nowoczesnym otoczeniem miejskim, szkolenia początkujących naukowców (np. archeologów, chemików – w zakresie technik konserwatorskich). Informacje dotyczące dofinansowania projektów badawczych dostępne są również na stronach internetowych: Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego www.nauka.gov.pl oraz Narodowego Centrum Badań i Rozwoju.

II. Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy.

Głównymi celami Mechanizmów Finansowych – podobnie jak w przypadku poprzedniej edycji 2014-2020 – jest przyczynianie się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy państwami-darczyńcami a państwem-beneficjentem. Okres przyznawania dofinansowania upłynie 30 kwietnia 2014 r., natomiast okres kwalifikowalności wydatków w ramach wyłonionych projektów zakończy się 30 kwietnia 2016 r. Minimalna wartość dofinansowania została ustanowiona na 170 tys. euro. Ponadto, w ramach niektórych programów przewidziano możliwość ustanowienia Funduszu małych grantów, gdzie minimalna wartość dofinansowania może wynosić od 5 tys. euro do 250 tys. euro. Wnioskodawcami mogą być podmioty prywatne, publiczne, komercyjne bądź niekomercyjne, oraz organizacje pozarządowe ustanowione jako podmiot prawny w Polsce, jak również organizacje międzyrządowe działające w Polsce. Nowa perspektywa opiera na tzw. podejściu programowym. Ustanowiono 19 programów (np. program „Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego”), zorientowanych na osiąganie założonych celów, rezultatów i wyników. Programami zarządzają Operatorzy (m.in. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego). Zakres wsparcia w ramach nowej perspektywy jest bardzo szeroki. W zakresie kultury i ochrony dziedzictwa

narodowego: na konserwację i rewitalizację dziedzictwa kulturowego przeznaczono 60 mln euro. Oprócz tego, 10 mln euro zostanie skierowane na działania „miękkie” dotyczące promocji kultury i sztuki wśród szerokiej publiczności oraz wzrostu świadomości dotyczącej różnorodności kulturowej oraz umocnienia dialogu międzykulturowego. Ponadto kontynuowane jest również wsparcie na rzecz mobilności studentów i pracowników naukowych szkolnictwa wyższego w ramach Funduszu dla Organizacji Pozarządowych a także współpracy instytucjonalnej pod postacią Funduszu Stypendialnego.

W ramach Mechanizmu Finansowego EOG wyróżnić należy:

Program: Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego.

W ramach Programu zakłada się współfinansowanie działań: rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu); budowa, rozbudowa, remonty i przebudowa instytucji kultury (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu); konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audiowizualnych, w tym filmowych; rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audio, audiowizualnych i filmowych oraz tworzenie wirtualnych instytucji kultury. Operatorem Programu jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Program: Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego.

W ramach Programu zakłada się współfinansowanie działań: organizacja wystaw, spektakli, koncertów, festiwali (w tym filmowych) i innych wydarzeń artystycznych; wspieranie współpracy oraz wymiany artystów w zakresie m.in. sztuk plastycznych, sztuk scenicznych, muzyki, fotografii, filmu i innych; wspieranie współpracy szkół artystycznych i uczelni artystycznych; współpraca ekspertów w dziedzinie nowoczesnych technik konserwatorskich (w tym digitalizacji dóbr kultury); dokumentacji, ochrony, konserwacji i promocji dziedzictwa kulturowego, zwalczania nielegalnego wywozu i wwozu oraz handlu skarbami kultury, zarządzania dziedzictwem narodowym; współpraca międzyinstytucjonalna instytucji kultury i archiwów.

Inne źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Projekty związane z ochroną zabytków mogą być również finansowane z różnego rodzaju funduszy, powołanych do realizacji zadań w innych dziedzinach. Wśród nich należy wymienić Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie, który w ramach priorytetowych działań wspiera prace

lecniczo-pielęgnacyjne przy drzewach i krzewach, a w szczególności – pomnikach przyrody oraz parkach. Warto podkreślić, że działania na rzecz ochrony zabytkowych parków i ogrodów oraz inicjowanie szczegółowych prac badawczych w tych obiektach prowadzone są także z ramienia Narodowego Instytutu Dziedzictwa. W ramach wieloletniej współpracy, w zakresie wspierania procesu rewaloryzacji najbardziej prestiżowych historycznych założeń ogrodowych, pomiędzy Narodowym Instytutem Dziedzictwa a Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, powstała Lista zabytkowych założeń ogrodowych, których właściciele i użytkownicy mogą ubiegać się o dofinansowanie ze środków Funduszu. Lista składa się z części stałej „Listy najcenniejszych zabytkowych założeń ogrodowych Polski” i części ruchomej, ustalanej w cyklu trzyletnim „Listy preferencyjnej zabytkowych parków i ogrodów dla Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej”. Na stronie internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa www.nid.pl opisana została szczegółowa procedura aktualizacji w/w Listy.

Środki Wojewódzkiego Funduszu (a także Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) mogą być przeznaczone m.in. na: edukację ekologiczną oraz propagowanie działań proekologicznych i zasady zrównoważonego rozwoju, przedsięwzięcia związane z ochroną przyrody, w tym urządzenie i utrzymanie terenów zieleni, zadrzewień, zakrzewień oraz parków, dofinansowywanie działań związanych z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej udziela pomocy finansowej w formie pożyczek, dotacji, dopłaty do oprocentowania kredytów i pożyczek zaciąganych w bankach komercyjnych.

O pomoc ze środków WFOŚiGW w Olsztynie ubiegać się mogą zarówno jednostki samorządu terytorialnego, jak i przedsiębiorcy oraz organizacje pozarządowe.

Finansowanie zadań związanych z ochroną zabytków zagwarantowano

w Priorytecie: Ochrona przyrody i krajobrazu.

Dotacja oraz dofinansowanie w formie przekazania środków państwowym jednostkom budżetowym mogą być przyznawane do wysokości 99% całkowitego kosztu zadania z zakresu ochrony przyrody i krajobrazu obejmujące prace rewitalizacyjne realizowane na terenach objętych ochroną lub w stosunku do obiektów poddanych pod ochronę, ujętych w rejestrze albo ewidencji, zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody lub z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Narodowe Centrum Nauki

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach mogą być również dofinansowane przez na

zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki ze środków pozostających w dyspozycji Narodowego Centrum Nauki.

Europejskie Dni Dziedzictwa

Europejskie Dni Dziedzictwa to największy w Europie projekt społeczny i edukacyjny, najważniejsze święto zabytków kultury Starego Kontynentu. Ich idea narodziła się w 1985 r. w Granadzie w Hiszpanii podczas II Konferencji Rady Europy. Wówczas po raz pierwszy bezpłatnie udostępniono zwiedzającym obiekty, do których dostęp dotychczas był ograniczony. Inicjatywa cieszyła się tak dużym zainteresowaniem, że w 1991 r. zainspirowała Radę Europy do ustanowienia Europejskich Dni Dziedzictwa. Głównym celem Europejskich Dni Dziedzictwa jest promowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz przypomnienie o wspólnych korzeniach kultury europejskiej. Imprezy skierowane są do bardzo szerokiej i różnorodnej grupy odbiorców, co nadaje im wymiar uniwersalny. W obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa uczestniczą wszystkie państwa, członkowie Rady Europy, w tym Polska, która włączyła się do tej akcji w 1993 r. Co roku we wrześniu organizatorzy udostępniają do zwiedzania szerokiej publiczności zabytki i miejsca kultury, przygotowują festyny, jarmarki, imprezy plenerowe, inscenizacje, turnieje rycerskie, wystawy, odczyty naukowe, konkursy, spotkania z twórcami kultury i wiele innych imprez o różnorodnym charakterze, skierowanych do różnych grup społecznych i wiekowych. Dzięki temu obywatele państw uczestniczących w EDD mają doskonałą okazję do poznania dorobku kulturowego regionu, który zamieszkują.

Ogólnopolski konkurs „Zabytek zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Podmiotem realizującym procedurę konkursową, podobnie jak wyżej omówione Europejskie Dni Dziedzictwa jest **Narodowy Instytut Dziedzictwa**. Konkurs, skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków, nie stanowi źródła finansowania zabytków, jednak warto o nim wspomnieć, bowiem jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Pozostałe źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Dofinansowanie zadań z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oferują także: **fundusze fundacji krajowych**, m.in. Fundacja im. Stefana Batorego (www.batory.org.pl), Fundacja Kronenberga (www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/index);

fundusze europejskie, m.in. Programy Europejskiej Fundacji Kultury (www.eurocult.org), Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej (www.efrwp.pl);

fundusze międzynarodowe, m.in. Fundusze Wyszehradzkie (www.visegradfund.org), Szwajcarska Fundacja dla Kultury Pro Helvetia (www.prohelvetia.pl), Fundacja Współpracy Polsko–Niemieckiej (www.fwpn.org.pl), Polsko–Amerykańska Fundacja Wolności (www.pafw.pl);

fundusze organizacji międzynarodowych, m.in. Europa Nostra wręcza nagrody za utrzymywanie i restaurację obiektów kulturowych w krajach europejskich (www.europanostra.org).

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z realizacji *Programu* Wójt Gminy Sorkwity sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy Sorkwity. Sprawozdanie o którym mowa będzie sporządzone w pierwszym kwartale po upływie dwóch lat od uchwalenia przez Radę Gminy niniejszego *Programu*.

Prace nad kolejnym programem opieki nad zabytkami powinny być zainicjowane na 3 miesiące przed zakończeniem okresu czteroletniego obowiązywania programu. Dwuletnia ocena realizacji programu zawarta w sprawozdaniu będzie służyła ewaluacji programu. Zmiany w programie wymagają uchwały Rady Gminy Sorkwity.